

LUNDS
UNIVERSITET
Centrum för genusvetenskap

”This is not rape out of control.

This is rape under control.”¹

– En fallstudie av våldtäkt som krigföring utifrån ett
intersektionellt perspektiv

av Elsa Häkkinen och Francisca Morales Letelier

Kandidatuppsats
Vårterminen 2007
Handledare: Marta Cuesta

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar våldtäkt som krigföring och hur fenomenet kan förstås med ett intersektionellt perspektiv. Detta har vi gjort utifrån fallstudien som metod då vi har låtit en dom från the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), vilken behandlar en rad händelser i staden Foča, Bosnien-Hercegovina, stå som det huvudsakliga empiriska exemplet. I analysen utgår vi från denna dom samt tidigare forskning för att komplettera empirin, men även för att föra vidare teoretiska diskussioner om våldtäkt som krigföring utifrån vårt intersektionella perspektiv. Detta innebär att vi visar på hur olika maktstrukturer samverkar och vad de har för betydelse för det granskade fenomenet, något som den tidigare forskningen har saknat hittills. Utifrån de socialt konstruerade kategorierna kön, genus, ”ras”/etnicitet, religion, nationalism och sexualitet erbjuder uppsatsen förklaringar till användandet av våldtäkt som krigföring, vilka alla går ut på att ”de andra” skall nedvärderas samtidigt som den egna identiteten uppvärderas. Rent konkret tar sig detta i uttryck som systematiska gruppvåldtäkter, påtvingade graviditeter och incestuösa handlingar samt annan tortyr.

Nyckelord: våldtäkt, krigföring, intersektionalitet, kön, genus, ”ras”/etnicitet, religion, nationalism, sexualitet, Bosnien-Hercegovina.

Abstract

The essay portrays rape as warfare and how the phenomenon can be interpreted from an intersectional perspective. In this essay, we used case study as our method by letting a verdict from the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), which highlights a series of occurrences in the city of Foča, Bosnia-Herzegovina, stand as the main empirical example. The analysis of this essay is based on the verdict and previous research as a complement to the empirical material, but it also presents further theoretical discussions about rape as warfare from our intersectional perspective. As a result, we show how different structures of power cooperate and what they mean to the revised phenomenon, a viewpoint that is lacking in previous research. On the basis of the social constructed categories sex, gender, ”race”/ethnicity, religion, nationalism and sexuality, the essay offers explanations in the use of rape as warfare, which all aim to devalue ”the others” while simultaneously reevaluating the own identity. This is expressed in systematical gangrapes, forced pregnancies and incestuous actions and other forms of torture.

Keywords: rape, warfare, intersectionality, sex, gender, ”race”/ethnicity, religion, nationalism, sexuality, Bosnia-Herzegovina.

¹ MacKinnon, Catherine A. (1994): ”Rape, Genocide and Women’s Human Rights”, s. 183-196, i *Mass rape: the war against women in Bosnia-Herzegovina* av Alexandra Stiglmayer (ed.). Lincoln: University of Nebraska Press. s. 190

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställning	2
1.2	Egen positionering	2
2	Metod: Fallstudie.....	4
3	Bakgrund.....	6
3.1	Våldtäkt i krig	6
3.2	Krigen i forna Jugoslavien	8
3.2.1	Bosnienkrisen.....	9
3.3	International Criminal Tribunal of the former Yugoslavia (ICTY).....	10
4	Material	13
4.1	Tidigare forskning.....	13
4.2	Empiriskt material.....	14
4.2.1	Allmän bakgrund	14
4.2.2	De åtalade.....	16
5	Teori.....	18
5.1	Intersektionalitet	19
5.2	Kön och genus.....	22
5.3	Nationalism	25
5.4	”Ras”/etnicitet och religion.....	28
5.5	Sexualitet.....	29
6	Analys	33
6.1	Våldtäkt som krigföring i praktiken.....	33
6.2	Upprätthållande av genusordningen	35
6.3	Påtvingade graviditeter	37
6.4	Etnisk rensning.....	38
6.5	Heder och skam.....	40
6.6	Maskuliniteter och sexualiteter	42
6.7	Sammanfattning och reflektion.....	45
7	Avslutande diskussion	48

8	Referenser	50
8.1	Litteratur	50
8.2	Juridiska dokument	51
8.3	Internetkällor	52
8.4	Föredrag	52
	Bilaga 1: Genomgång av tidigare forskning	57

1 Inledning

”The soldiers would come every evening around midnight, drunk and dirty. This went on for about two months. Some of them were my neighbors, and some of them I did not know, from Serbia. There was a room with five or six men in it. They would all rape one woman and then take her away and bring in another woman. All 13 of us were taken there. The youngest girl was ten years old.”²

För ett par år sedan rapporterades det i media om hur systematiska våldtäkter användes i kriget i Darfurprovinsen, Sudan. Detta var första gången som vi blev uppmärksammade på att sexuellt våld mot kvinnor nyttjas metodiskt som ett vapen som i första hand inte är tänkt att skada de våldtagna kvinnorna, utan de män som kvinnorna anses tillhöra. Trots att våldtäkt i krigstid med all sannolikhet har förekommit lika länge som våldtäkt i fredstid har systematiken synliggjorts först på senare tid, framför allt under 1990-talet i och med krigerna på Balkan. Rapporteringar om grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna nådde omvärlden, däribland uppgifter om så kallade våldtäktsläger (”rape-camps”) där flickor och kvinnor hölls fångna och utnyttjades av soldater. I början av vår uppsatsprocess var detta vårt huvudsakliga intresseområde, nämligen hur våldtäkt används som krigsföring. I ett senare skede utvecklades detta till att istället få stå som ett exempel på hur olika maktordningar samspelar och tar sig konkreta uttryck. Vi menar att det är de samhällsliga maktstrukturerna som ligger till grund för användandet av våldtäkt som krigsföring. Att det rör sig om en krigssituation kom också att bli sekundärt. Vi anser att det är liknande mekanismer som skapar förutsättningar till sexuellt våld mot (främst) kvinnor även i fredstid.

För att kunna analysera våldtäkt som krigsföring utifrån en bred förståelse av maktstrukturer har vi valt att göra en fallstudie med ett intersektionellt perspektiv. Vårt val av fall grundar sig på den stora uppmärksamhet som riktades mot krigerna på Balkan där vi har valt att granska ett rättsfall från the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Rättsfallet berör tre serbiska soldater som alla åtalades för bland annat våldtäkt och i domen behandlas en rad händelser som skedde under åren 1992-1993 i staden Foča som ligger i östra Bosnien-Hercegovina. Genom att granska detta specifika fall ämnar vi ge insikt i ett större fenomen och bidra till en förståelse för våldtäkt som krigsföring oavsett geografisk placering. Dessutom är vår avsikt att bidra till en större medvetenhet om ett antal sociala

² Allen, Beverly (1996): *Rape Warfare. The Hidden Genocide in Bosnia-Herzegovina and Croatia*. Minneapolis: University of Minnesota Press. s. 73

maktstrukturer, något som kan vara tillämpligt i olika sammanhang och inte enbart i relation till våldtäkt som krigföring.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att granska fenomenet våldtäkt som krigföring utifrån ett intersektionellt perspektiv. Fokus kommer varken att ligga på våldtäktsmännen eller våldtäktsoffren, utan syftet är att på ett teoretiskt plan diskutera orsakerna till gärningen. Det är nödvändigt att se till de samhällsliga maktstrukturer, som vi anser existerar, för att få en fullgod förståelse för fenomenet. Dessa strukturer är bland annat den mellan könen, med manlig överordning och kvinnlig underordning, men denna samverkar ständigt med andra maktordningar som positionerar människor olika utifrån exempelvis klasstillhörighet, etnisk tillhörighet och sexuell läggning. Därför kräver en granskning av fenomenet våldtäkt som krigföring en utgångspunkt i teorier med ett intersektionellt perspektiv. Utan ett sådant perspektiv riskerar vi att hamna i en snäv beskrivning av *en* maktdimension istället för att se hur olika maktstrukturer samverkar. I denna studie innebär ett intersektionellt perspektiv att se till kategorierna kön, genus, nationalitet, ”ras”/etnicitet, religion och sexualitet. Vi har valt att utgå från dessa kategorier då vi menar att de framträder tydligast i det material vi använder oss av som behandlar just detta specifika fenomen. Hade studien gjorts av andra, med ett annat syfte och med en annan utgångspunkt, hade urvalet säkerligen sett annorlunda ut.

Vår frågeställning lyder:

- Hur kan våldtäkt som krigföring förstås utifrån ett intersektionellt perspektiv?

1.2 Egen positionering

Vi betraktar världen som strukturerad och socialt konstruerad utifrån de maktordningar som vi tidigare har nämnt, men vi menar att de i sin tur också är socialt konstruerade. Vi utgår således från att inget är essentiellt eller statiskt, allt är konstruerat, men för att kunna tala om världen är vi beroende av språket och begränsas därmed av detsamma. Genomgående i uppsatsen kommer vi således att skriva om exempelvis ”kvinnor” och ”män” som om de vore fixerade och dikotoma kategorier, trots att vi inte menar att de är det. Häri ligger det paradoxala, för att kunna tala om konstruerade skillnader måste vi nämna dem vid deras konstruerade namn trots att det riskerar att cementera föreställningarna om såväl tillskrivna egenskaper som bilden av deras faktiska existens.

Med anledning av vår socialkonstruktivistiska grundsyn anser vi inte att vi med denna uppsats kommer att få fram några definitiva sanningar om våldtäkt som krigsföring. Vår intention är istället att presentera delar av det forskningsfält som finns på området samt tillföra en genusvetenskaplig teoretisk förståelse till dessa utifrån ett intersektionellt perspektiv. På så vis menar vi att vår analys kommer att bredda och fördjupa förståelsen för de orsaker som utgör grunden till användandet av våldtäkt som krigsföring. Detta förfaringssätt är inget vi har stött på tidigare, så även om vi till viss del håller oss innanför de teoretiska ramar som redan existerar är vår förhoppning att vi kommer att bidra med någonting nytt.

En av anledningarna till varför vi har valt att använda oss av ett intersektionellt perspektiv och varför vi anser att detta är otroligt nödvändigt i en studie som denna, men även i annan forskning, framför allt när det handlar om makt. Vi har båda egna erfarenheter av att inte tillhöra den normerande femininiteten och har av den anledningen bland annat utsatts för diskriminering av fler orsaker än på grund av det faktum att vi är biologiska kvinnor. Därför känner vi oss inte hemma i de teoretiska förklaringsmodeller som enbart ser till en maktdimension, exempelvis kön, utan att inkludera andra aspekter. Att allt som oftast inte passa in i bilden eller analyser av Kvinnan blir personligen oerhört frustrerande och det är inget som vi här vill bidra till. Istället vill vi i den mån det är möjligt, då naturligtvis även vi begränsas av material och egna perspektiv, visa på vikten av en multidimensionell utgångspunkt i analyser av maktutövningar. Vi menar att uppsatsens styrka ligger just i denna aspekt då vi anser att vi, till skillnad från tidigare studier kring ämnet, bidrar med en mer inkluderande och oerhört viktig infallsvinkel.

Till sist vill vi lyfta fram att vi är medvetna om den dualistiska syn som präglar vissa feministiska texter vad gäller ”väst” och ”rest”. Kunskap och forskning som produceras i västvärlden har en utgångspunkt i feministiska intressen som präglas av den kontext där de är skapade och som tillika förstärker bilden av ”tredjevärldskvinnan” som ett offer för sin ”kultur” och ”ras”/etnicitet.³ Detta är något som framkommer tydligt i stor del av den tidigare forskning som vi använder oss av. Vi ingår i det som räknas som ”väst” och är medvetna om att uppsatsen fokuserar på en geografisk plats som inkluderas i ”rest”. Vi poängterar dock genomgående i uppsatsen att de maktutövningar som behandlas inte på något sätt är unika för den geografiska kontexten där de har ägt rum, ”rest”, utan förekommer även här, ”väst”.

³ Mohanty Talpade, Chandra (2006): *Feminism utan gränser: Avkoloniserad Teori, Praktiserad Solidaritet*. Stockholm: TankeKraft Förlag. s. 33, 39

2 Metod: Fallstudie

”I fallstudien handlar det om att identifiera ett avgränsat system som kan betraktas som ett exempel på en större grupp av händelser, personer eller processer.”⁴

Vår studie bygger på en så kallad *instrumental case study* som den definieras av Robert E. Stake. Detta innebär en typ av fallstudie där syftet är att studera ett specifikt fall för att låta det stå som exempel för och ge vidare insikt i ett större problem eller fenomen. Studiens primära syfte är således att studera den för studien centrala företeelsen där fallet har en sekundär roll och får stå som empiriskt exempel. Detta innebär inte att det specifika fallet inte bör granskas ingående, snarare tvärtom, dock med syftet att stärka studiens primära mål.⁵

Vi har valt att utgå från fallstudien som metod därför att vi anser den vara mest lämpad för vårt syfte och vår frågeställning. Då vårt intresse ligger i att få en större förståelse för våldtäkt som krigsföring som fenomen ansåg vi oss behöva ett djupare empiriskt underlag för att verkligen kunna uppnå den önskade förståelsen. Vidare har vi från början haft en ambition om att studien, i den mån det är möjligt, ska vara verklighetsbaserad då vi inte vill behandla fenomenet enbart i teoretiska termer. Det specifika fallet ger oss snarare utrymme att analysera relationen mellan olika aspekter i företeelsen⁶ för att söka en förklaringsmodell med hjälp av våra valda teoretiska verktyg.

Att utgå från en fallstudie innebär inte att det är metoden i sig som definierar studien, snarare intresset för det valda fallet som skall studeras.⁷ Vi har således valt att ge en bred bakgrundsbild av det valda fallet och av det empiriska materialet. Vidare presenterar vi vår teoretiska utgångspunkt för att sedan gå in på mer specifika identitetsmarkörer som vi anser vara relevanta för fallet. Identitetsmarkörerna presenteras enskilt för att sedan analyseras tillsammans. Detta för att förstå relationen och samspelet mellan dessa sociala konstruktioner i en extrem situation som krig.

Metoden kan vid en första anblick tyckas vara av en väldigt enkel karaktär, avhängigheten av empiri som teori innebär dock en relativt komplex dialog. Vidare lämnar metoden i sig ett tämligen stort spelrum för oss, vilket kräver en tydlig reflexiv analys av

⁴ Jemteborn, Annika (2005): ”Å stå på sig, på egna ben” - En fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav. Doktorsavhandling avlagd vid Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet. Edsbruk: Akademityck AB. s. 35

⁵ Stake, Robert E. (2000): ”Case Studies”, s. 435-454, i *Handbook of Qualitative Research* av Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln (ed.). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications. s. 437

⁶ Reinharz, Shulamit (1992): *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press. s. 164

tillvägagångssätt och de slutsatser som dras. Ännu en svårighet med denna typ av studie kan artikuleras som ett hinder för större generaliseringar och problemet att applicera resultatet på andra liknande händelser. Olika aspekter och företeelser i vårt fall är kontextbundna, dessa samspelar vidare med varandra, vilket gör fallet unikt. Däremot tror vi att gemensamma egenskaper ändå finns med andra liknande fall och utifrån dessa kan bredare och inkluderande slutsatser eller antaganden dras.⁸

Länge har den allmängiltiga uppfattningen och diskursen om våldtäkt i krig artikulerats som inget annat än en beklaglig bieffekt av väpnade konflikter. Hegemoniska diskurser har en tendens att bli normaliserade och därmed inte ifrågasatta, vilket får konsekvensen att asymmetriska maktförhållanden uppfattas som självklara och givna. Med vår studie vill vi utmana denna diskurs samtidigt som vi ämnar ge en bred förståelsegrund till fenomenet.

Våra intentioner är inte att söka eller presentera universella sanningar, vår analys av det valda fallet kommer inte att försöka klargöra huruvida den representerar ”verkligheten” eller inte. Vi fokuserar istället på hur de representationer av verkligheten som gestaltas i vårt material konstruerar mening. Detta gäller även i vår presentation av den teoretiska ansatsen, vilken inte heller skall tolkas som en fixerad helhetsbild. Vi är medvetna om att det är vi som väljer vad som ska lyftas fram, samt vad som inte får samma utrymme. Vi tolkar de utsagor som vi anser bäst belyser det vi vill studera, det vill säga våldtäkt som krigföringsstrategi. Samtidigt är det viktigt att se till de sammanhang de valda vittnesmålen är producerade i.

Vi menar att den valda metoden bidrar till att stärka en feministisk agenda då den blir ett verktyg i att visa på kvinnors utsatta ställning i krigssituationer. Uppsatsen behandlar ett område som länge har negligerats av mer traditionell forskning. Detta görs med hjälp av en metod som i verklig mening ger oss som författare utrymme att lyfta fram de aspekter i fallet som vi finner intressanta. Shulamit Reinharz, sociolog och feministisk forskare, menar att särskilt uppmärksamma kvinnors upplevelser och positioner är och har varit en stor och betydande del i den feministiska forskningen, inte minst som ett första steg i att få en önskad förändring till stånd.⁹ Metoden i anknytning till de teoretiska utgångspunkterna, menar vi, innebär just den möjlighet till förändring som Reinharz refererar till.

⁷ Stake (2000), s. 435

⁸ Jemteborn (2005), s. 36

⁹ Reinharz (1992), s.171-174

3 Bakgrund

Vi kommer i detta kapitel först att ge en generell historisk bakgrund till våldtäkt i krig (3.1), sedan följer en historisk bakgrund om det forna Jugoslavien, både i ett längre perspektiv (3.2) samt mer specifikt om det krig som utgör en del av vår fallstudie (3.2.1). Avslutningsvis redogör vi för the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) (3.3) från vilken den dom som vårt empiriska material är hämtat ifrån. I detta delkapitel ges en historisk förklaring till hur och varför tribunalen upprättades, vad dess syfte är samt vilka brott den har mandat att väcka åtal och döma för. Hela detta kapitel är att se som en del av vår metod, fallstudien, som, vilket tidigare har nämnts, innebär en granskning av ett specifikt fenomen eller händelse för att låta det stå som ett exempel på en specifik företeelse. Denna bakgrund är således till för att läsaren skall få en djupare förståelse både för det granskade fenomenet samt för den historiska tidpunkt i vilken vårt empiriska material utspelar sig.

3.1 Våldtäkt i krig

Våldtäkt i krig är säkerligen inget nytt fenomen, utan har troligtvis alltid använts. Huruvida det har varit systematiskt eller ej kan ingen säga, men det vi dock vet är att det sedan andra världskriget finns information om massvåldtäkter som har varit mer eller mindre systematiska. Just andra världskriget brukar ses som ett krig där systematiska våldtäkter i krig blev ett massfenomen. När Japan invaderade Nanking i Kina år 1937 våldtogs, torterades och mördades ca 20 000 kvinnor under den första månaden. Marockaner som deltog på Frankrikes sida mot Italien fick som belöning friheten att plundra och våldta, vilket resulterade i massvåldtäkter och massgraviteter. Nazisterna i Tyskland genomförde också massvåldtäkter och dessutom drev de egna bordeller dit fiendens kvinnor togs med våld. När kriget sedan led mot sitt slut våldtogs hundratusentals kvinnor i Berlin under våren 1945 av soldater från dåvarande Sovjetunionen. Siffror pekar på att allt från 110 000 till uppemot 900 000 kvinnor blev våldtagna och utnyttjade.¹⁰ Detta är bara några få exempel från andra världskriget, andra krig ger andra historier och siffror.

Idag kan vi se hur våld mot kvinnor i krig har eskalerat sedan andra världskriget och hur krigsen har tagit nya former. I kriget i Bosnien-Hercegovina inrättades speciella läger med

¹⁰ Seifert, Ruth (1994): "War and Rape: A Preliminary Analysis", s. 54-72, i *Mass rape: the war against women in Bosnia-Herzegovina* av Alexandra Stiglmayer (ed.). Lincoln: University of Nebraska Press. s. 64

syftet att använda dessa för våldtäkter och sexuellt utnyttjande. Utredningar har visat att dessa brukades systematiskt och att förfarandet godkändes uppifrån, att de var en viktig del i den serbiska krigsstrategin.¹¹ Denna utveckling kan även ses i relation till den krigsutveckling där allt mer våld drabbar civila i krig. Innan första världskriget var de civila offren ungefär 10 % av antalet döda i krig och 90 % var soldater, idag är siffrorna de omvända. Den större delen av de civila är kvinnor och barn. Dessa siffror är inte en slump, utan visar hur våld mot civila kvinnor och barn, som oftast sägs vara de som ska skyddas i krig, blivit en medveten militär taktik. Sexuellt våld mot kvinnor har dock länge osynliggjorts och det var inte förrän i början av 1970-talet som det överhuvudtaget nämndes. Detta gjordes då på grund av att ca 200 000 kvinnor våldtogs i Bangladesh, men det skulle dröja ca 20 år till, i och med krigen på Balkan, innan det blev uppmärksammat på ett internationellt plan.¹²

Ser vi till den juridiska delen är våldtäkt i krig ett brott som explicit nämns som ett brott mot mänskligheten (mer om detta i kapitel 3.3). Den 2 september 1998 fälldes dock en före detta rwandisk borgmästare, Jean-Paul Akayesu, i International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) för folkmord bland annat på grund av att han inte hade förhindrat våldtäkter utan till och med uppmuntrat till att dem utfördes.¹³ Domarna skriver i åtalet att deras uppfattning är att våldtäkt även är att se som folkmord om dem utförts med avsikt att döda eller tillföra stor skada till en viss grupp människor, så som folkmordshandlingar definieras. De skriver vidare att de ser våldtäkt och sexuellt utnyttjande som ett sätt, om inte det värsta, att utsätta någon för fysiskt samt psykiskt lidande. Detta är en definition som finns om folkmord, men som aldrig tidigare har tillämpats angående våldtäkter. I just detta nämnda fall skriver domarna även i sitt utlåtande att det inte finns något tvivel om att våldtäkterna enbart begåtts mot en grupp kvinnor, tutsi-kvinnor, för att fysiskt och psykiskt bryta ner dem, men även deras familjer och samhället i stort. Våldtäkterna användes således här som en systematisk del av krigföringen för att utrota fienden och tolkades av domarna i ICTR som en folkmordshandling.¹⁴

¹¹ Ibid.: 54

¹² Ibid.: 63

¹³ Rättsfall nr ICTR-96-4-T. Paragraf 706

¹⁴ Ibid.: Paragraf 731

3.2 Kriget i forna Jugoslavien

Jugoslaviens historia präglas av en rad konflikter och motsättningar. Området har sedan 500-talet befolkats av albaner samt av invånare tillhörande sydslaviska stammar. Under de efterföljande århundradena delades sydslaverna in i olika etniska grupperingar baserade på bland annat språk och religion. Senare omständigheter ledde till att förstärka skillnaden och uppdelningen mellan folken.

Under tidigt 1900-tal var Slovenien, Kroatien och Bosnien österrikiska provinser, men i samband med att Österrike-Ungern föll samman bildades en ny stat, till vilken de före detta Österrikiska provinserna anslöt sig. I december 1918 bildades således Jugoslavien, Sydslavernas land, med den serbiske monarken som statsöverhuvud. Under drygt 70 år var Jugoslavien en enad nation.¹⁵ Mellankrigstiden var inte heller den friktionsfri, endast serber, kroater och sloener var erkända som folkgrupper. Bosniska muslimer levde under trakasserier och förföljelse.¹⁶

Andra världskriget slog hårt mot det jugoslaviska folket. 1941 besegrade Tyskland Jugoslavien och landet delades upp mellan Tyskland, Italien, Bulgarien och Ungern.¹⁷ Motståndsrörelsen var indelad i två läger vilka stred såväl mot tyskar som mot varandra. Det ena lägret (četnici), övervägande serber, kämpade för ett återinförande av monarkin. Partisanerna å andra sidan, ledda av Josip Broz (Tito) strävade mot ett socialistiskt styre.¹⁸ En av partisanernas större bedrifter var att mobilisera bosnier, oavsett etnisk tillhörighet, i kampen mot fascisterna. Bosnien kom under kriget att bli en symbol för att en samlevnad mellan olika etniska grupper var möjlig.¹⁹ Då tyskarna förlorade kriget och partisanerna krossade de serbiska četnici blev Tito landets statsöverhuvud. Jugoslavien styrdes som en förbundsrepublik med sex republiker, de flesta med en relativt stor spridning vad gäller de etniska grupperingarna.

Sovjetunionens fall innebar en stor förändring även för Jugoslavien. Nationalismen fick stort gehör då nationalistiska partier vann val i majoriteten av de sex republikerna. Den 26 juni 1991 förklarade Kroatien sig självständigt. Även Slovenien valde att lämna Jugoslavien

¹⁵ Harris, Nathaniel (1999): *Kriget i forna Jugoslavien*. Gleerups. s. 8

¹⁶ Magnusson, Kjell (1993): *Den bosniska tragedin*. Nr 12 ur serien *Världspolitikens Dagsfrågor*, utgiven av Utrikespolitiska institutet. Stockholm: Elanders Gotab. s. 12

¹⁷ Palme, Christian (2000): *Vägen mot rättvisa – de nya krigsförbrytartribunalerna*. Nr. 10 ur serien *Världspolitikens Dagsfrågor*, utgiven av Utrikespolitiska Institutet. Stockholm: Elanders Gotab. s. 10

¹⁸ Harris (1999), s. 14

¹⁹ Ibid.: 18

och i början av 1992 beslutade sig Tyskland och andra EU-länder för att erkänna de nya staterna. Jugoslaviens sammanbrott hade börjat.²⁰

3.2.1 Bosnienkrisen

Bosniens invånare tillhörde huvudsakligen tre etniska grupper; muslimer, serber och kroater. Vid valet 1990 följde även den bosniska republiken trenden beträffande etniskt orienterade partier. Till en början sa sig tre av dessa partier, det Demokratiska aktionspartiet för muslimer, Serbiska demokratiska partiet samt Kroatiska demokratiska unionen, samarbeta mot kommunismen under ledning av muslimen Izetbegović. Samarbetet visade sig dock vara mer ett spel för gallerierna än ett samarbete i verklig mening.²¹ När Jugoslavien föll intensifierades även läget i Bosnien. Åsikterna gick isär i frågan om vilken riktning republikens utveckling borde ha. Varje etnisk grupp var mån om att försvara och bevaka sina intressen, vilket fick till följd att misstankar mot ”de andra” florerade.

Bosnienserber menade att Bosnien skulle fortsätta att vara en del av Jugoslavien, medan muslimer och kroater då menade att serber och montenegriner skulle bilda en alltför stor majoritet i ett litet Jugoslavien och att detta skulle innebära negativa konsekvenser för muslimer och kroater.²² Bosnienserber å andra sidan misstänkte Izetbegović för att vilja göra Bosnien till en del av den islamiska samarbetsorganisationen Organization of the Islamic Conference (OIC), med avsikt att stärka muslimernas ställning.²³ Serberna var starka motståndare till att Bosnien skulle frigöra sig från Jugoslavien. Det Serbiska demokratiska partiet hade nära kontakt med Miloševićregimen där inställningen var att om Bosnien lämnade Jugoslavien, så måste den Bosniska republiken delas.²⁴ Då möjligheten för Bosnien att frigöra sig från Jugoslavien ändå verkade vara ett faktum gjorde bosnienserberna sig redo för konflikt, bland annat genom att överta och styra stora områden i Bosnien.

Den 29 februari och den 1 mars 1992 hölls det folkomröstning. Valet gällde om Bosnien skulle fortsätta att vara en del av Jugoslavien. Av republikens 3,2 miljoner röstberättigade invånare deltog 64 %. Bosnienserberna bojkottade valet. 98 % röstade för ett självständigt

²⁰ Ibid.: 28

²¹ Ibid.: 31 och Magnusson (1993), s. 14

²² Harris (1999), s. 30

²³ Ibid.: 31

²⁴ Magnusson (1993), s. 20

Bosnien. Bosnien förklarade sig självständigt den 3 mars 1992 och erkändes som suverän stat av EG den 6 april samma år.²⁵

Väpnade sammandrabbningar bröt ut i Bosnien även om situationen var oklar. Det rådde varken fred eller fullt krig. Kriget bröt ut i full skala då bosnienserber genomförde en kraftig offensiv i norra delen av Bosnien. Deras syfte var att genom hot och mord driva bort muslimer och kroater. Den Jugoslaviska armén ställde sig på bosnienserbernas sida.²⁶ Internationella påtryckningar gjorde att den jugoslaviska armén i maj 1992 fick dra sig tillbaka från Bosnien. Bosnienserbiska soldater fick dock vara kvar och fullfölja uppdraget; att stärka serbernas ställning och öka möjligheten till ett Storserbien. I augusti samma år hade bosnienserberna kontroll över drygt 70 % av Bosnien. Den bosniska regeringen hade fortfarande kontrollen över huvudstaden Sarajevo, men staden var sönderbombad och omringades av bosnienserbiska soldater.²⁷

3.3 International Criminal Tribunal of the former Yugoslavia (ICTY)

Mot bakgrund av striderna i Bosnien och de bevittnade händelser som tydde på allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna och folkrätten (sammanfattningen av de rättsregler som reglerar staternas inbördes förhållanden²⁸) utlöstes ett starkare agerande från världssamfundets sida än de tidigare försöken att få de stridande parterna att mötas vid förhandlingsbordet. Den 13 augusti 1992 antogs resolution 771 av FN:s säkerhetsråd. Den innebar en uppmaning till internationella organisationer samt stater att lämna uppgifter om eventuella krigsförbrytelser i det forna Jugoslavien. Två månader efter detta antogs ännu en resolution, 780, som innebar att en kommission bildades för att sammanställa det insamlade materialet. I nästan två år arbetade kommissionen, som vid ett flertal tillfällen höll på att falla samman bland annat på grund av dödsfall och avhopp av kommissionens medlemmar,²⁹ innan ett gediget underlag bestående av dokument och videofilmer kunde lämnas över till the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Överlämnandet skedde den 30 april 1994 och detta innebar ett slut på kommissionens arbete, men redan innan hade

²⁵ Ibid.: 22 och Harris (1999), s. 33

²⁶ Harris (1999), s. 34

²⁷ Ibid.: 35

²⁸ Strömberg, Håkan och Melander, Göran (2003): *Folkrätt*. Lund: Studentlitteratur. s. 9

²⁹ Palme (2000), s. 9

arbetet med att inrätta krigsförbrytartribunalen påbörjats. Den 25 maj 1993 antogs resolution 827 av generalsekretariatet som innehöll förslag till stadgar för tribunalen som inrättades under säkerhetsrådet då FN-stadgans kapitel 7, ”Inskridande i händelse av hot mot freden, fredsbrott och angreppshandlingar”, skulle kunna åberopas i fredsframtvingande syfte. Denna innebär även att säkerhetsrådets beslut är obligatoriskt bindande för FN: s alla medlemmar.³⁰

Tribunalen är placerad i Haag, Nederländerna, och har mandat att avbryta utredningar i medlemsstaterna för att återuppta dem i tribunalen samt att utdöma straff upp till livstid, men ej dödsstraff. Dessutom kan enbart brott som har begåtts efter den 1 januari 1991 inom gränserna för det forna Jugoslavien tas upp samt brott där den åtalade är närvarande vid rättegången. Vidare är det endast vissa brott som tribunalen kan åtala och döma personer för. Dessa är:

1) Allvarliga brott mot Genèvekonventionerna från 1949.³¹ Genèvekonventionerna är fyra till antalet och gäller för ”[...] sårade och sjukas behandling vid stridskrafterna i fält, om sårade, sjuka och skeppsbrutna tillhörande stridskrafterna till sjöss, om krigsfångars behandling samt om skydd för civilpersoner under krigstid”³². Enligt ICTY: s stadga är dessa brott definierade som: (a) wilful killing; (b) torture or inhuman treatment, including biological experiments; (c) wilfully causing great suffering or serious injury to body or health; (d) extensive destruction and appropriation of property, not justified by military necessity and carried out unlawfully and wantonly; (e) compelling a prisoner of war or a civilian to serve in the forces of a hostile power; (f) wilfully depriving a prisoner of war or a civilian of the rights of fair and regular trial; (g) unlawful deportation or transfer or unlawful confinement of a civilian; (h) taking civilians as hostages.³³

2) Brott mot krigets lagar och sedvänjor.³⁴ Regleras av folkrätten vars rättskällor innefattas av både traktat- och sedvanerätt. Traktat är internationella överenskommelser som kan ingås mellan två eller flera stater och som enbart gäller för de stater som antagit dem som gällande rätt.³⁵ Sedvanerätten är däremot inte lika konkret, utan är att se som ”[...] en regel, vars acceptering som gällande rätt bevisas av en allmän praxis”³⁶ och således är att uppfatta som

³⁰ Ibid.: 10

³¹ Ibid.: 11

³² Strömberg och Melander (2003), s. 125

³³ ICTY: s stadga.

³⁴ Palme (2000), s. 12

³⁵ Strömberg och Melander (2003), s. 14

³⁶ Ibid.: 16

rätt.³⁷ Enligt ICTY: s stadga definieras dessa som: (a) employment of poisonous weapons or other weapons calculated to cause unnecessary suffering; (b) wanton destruction of cities, towns or villages, or devastation not justified by military necessity; (c) attack, or bombardment, by whatever means, of undefended towns, villages, dwellings, or buildings; (d) seizure of, destruction or wilful damage done to institutions dedicated to religion, charity and education, the arts and sciences, historic monuments and works of art and science; (e) plunder of public or private property.³⁸

3) Folkmord.³⁹ Skyddas av folkrätten med bland annat folkmoordskonventionen (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide) som antogs av FN år 1948 och idag betraktas som sedvanerätt.⁴⁰ Folkmord definieras som handlingar som har för avsikt att döda eller tillföra stor skada, psykisk såväl som fysisk, till en grupp människor på grund av deras nationella, etniska, rasmässiga eller religiösa tillhörighet. Enligt ICTY: s stadga definieras dessa brott som: (a) killing members of the group; (b) causing serious bodily or mental harm to members of the group; (c) deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part; (d) imposing measures intended to prevent births within the group; (e) forcibly transferring children of the group to another group.⁴¹

4) Brott mot mänskligheten.⁴² Även detta skyddas av folkrätten. Enligt ICTY: s stadga definieras dessa brott som: (a) murder; (b) extermination; (c) enslavement; (d) deportation; (e) imprisonment; (f) torture; (g) rape; (h) persecutions on political, racial and religious grounds; (i) other inhumane acts⁴³.

³⁷ Ibid.: 17

³⁸ ICTY: s stadga.

³⁹ Palme (2000), s. 12

⁴⁰ Regeringens hemsida om mänskliga rättigheter.

⁴¹ ICTY: s stadga.

⁴² Palme (2000), s. 12

⁴³ ICTY: s stadga.

4 Material

I detta kapitel kommer vi att presentera både tidigare forskning (4.1) samt vårt empiriska material (4.2). Anledningen till att vi har valt att placera en kortfattad genomgång av tidigare forskning här beror på upplägget av vår analys, vilken kommer att utgå från detta material. Vi kommer dock att komplettera denna med vår teori, för att ge den en bredare och djupare teoretisk förståelse, samt med empirin, för att ge tydliga och konkreta exempel. Den tidigare forskningen kommer således att spela en central roll i vår analys varför vi här enbart kommer att presentera den kortfattat i generella drag. För mer ingående beskrivningar av författarna och deras texter, se Bilaga 1: Genomgång av tidigare forskning. Det empiriska materialet är indelat i två delkapitel där vi först presenterar de händelser som berörs av den valda domen (4.2.1) och sedan följer mer ingående presentationer av de tre män som står åtalade, vilka brott de är åtalade för samt hur domslutet lyder (4.2.2).

4.1 Tidigare forskning

Valet av tidigare forskning, och således även valet för material i vår analys, grundar sig på en omfattande litteratursökning där vi har valt ut material som delvis redogör för våldtäkt som krigföring i generella ordalag, men även mer specifikt i relation till krigen i forna Jugoslavien. Då våldtäkt som krigföring är ett relativt nytt forskningsområde är litteraturmaterialet oerhört begränsat, varför vi nästan uteslutande använder oss av artiklar publicerade i ”väst”. Som vi tidigare har nämnt intar vi dock ett kritiskt förhållningssätt till den tidigare forskningen då vi menar att en stor del av den okritiskt och etnocentriskt cementerar skillnader istället för att dekonstruera desamma.

Materialet berör på ett eller annat sätt de teoretiska utgångspunkter som denna uppsats bygger på (kön, genus, ”ras”/etnicitet, religion, nationalitet och sexualitet), men oftast enbart en kategori åt gången eller en sammansättning av två. Majoriteten av materialet saknar även helt eller delvis en teoretisk förklaring till våldtäkt som krigföring, utan diskuterar istället fenomenet utifrån olika perspektiv som om de vore självklara och att ett klagande således är onödigt (exempelvis att det råder en maktobalans mellan könen). Dessa ”självklarheter” tenderar ofta att beskrivas i stereotypa bilder av det som diskuteras där grupperna män, kvinnor, serber, muslimer med flera blir statiska och får endimensionella förklaringsmodeller. Styrkan i ett par av artiklarna är dock att författarna har kunnat tillgodogöra sig och redogöra för vittnesmål som de kommit i personlig kontakt med, något som vi inte har haft någon

möjlighet till. Dessa berättelser behandlar vi som ett viktigt sekundärmaterial, vilket parallellt med den valda domen utgör en del av vårt empiriska underlag.

4.2 Empiriskt material

Det empiriska material som vår fallstudie kommer att utgå ifrån består av ett rättsfall från the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), vilket utgörs av en dom. Här har vi valt att enbart använda oss av den första domen från den 22 februari 2001 och inte se till den överklagan som har gjorts. Detta då den senare inte redogör för vare sig vittnesmålen eller händelseförloppen, utan fokuserar mer på de anklagades invändningar mot vissa delar i den första domen. Vi har också valt att inte använda oss av de transkriberingar av rättegången som även de finns att tillgå då vi menar att domen är tillräcklig i sig i och med att den presenterar vittnesmålen på ett sätt som vi anser vara tillräckligt. Dessutom ges en utförlig allmän bakgrund till händelseförloppet i sin helhet samt till de åtalade och de brott de har åtalats för.

Valet av rättsfall grundar sig på att detta är ett av de mer uppmärksammade fallen rörande krigsförbrytelseerna i det forna Jugoslavien då de tre åtalade var de första som dömdes för våldtäkt i tribunalen. Vi menar därför att det finns ett historiskt intresse att granska just detta, men framför allt lämpar det sig väl med syftet för denna uppsats. Detta på grund av att de åtalade inte bara blev dömda för en enstaka våldtäkt, utan för upprepade sådana som utförts systematiskt.

Materialet har vi inhämtat från ICTY: s hemsida på internet som har alla rättsfall i domstolen, transkriberingar av rättegångar, aktuell information om tribunalen med mera publicerade. På hemsidan står dock att dokumenten är att se som informationshandlingar, inte som officiella dokument från tribunalen. Trots detta är det de autentiska domarna som finns att tillgå varför vi har valt att utgå från den valda domen ändå. Vi kommer i detta avsnitt att ge en sammanfattande presentation av fallet för att ge en bild av det i sin helhet. Närmare detaljer kommer att beskrivas i samband med teorin och analysen.

4.2.1 Allmän bakgrund

Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T mot Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač och Zoran Vuković behandlar strider som ägde rum i staden Foča, Bosnien-Hercegovina, 1992-1993.

Konflikten utspelade sig mellan bosniska serber och bosniska muslimer där alla de åtalade tillhörde den förstnämnda gruppen.⁴⁴ Redan månader innan attacken hade muslimska invånare slutat få sin lön, deras rörelsefrihet inskränktes, kommunikationen de emellan begränsades och muslimska församlingar förbjöds. Många serbiska familjer flydde från staden innan de kommande striderna, men de muslimska invånarna förbjöds att lämna staden och en del sattes i husarrest.⁴⁵ De muslimer som i slutskedet tilläts lämna staden tvingades överlämna egendomar genom att skriva på överlåtelsehandlingar.⁴⁶

Innan striderna sattes många av de muslimska invånarnas hus i brand, vilket ledde till att många flydde eller gömde sig i skogen för att komma undan bränderna. Staden Foča attackerades till slut den 8 april 1992 och den 16 eller 17 april hade staden övertagits av serbiska styrkor. Foča och de omkringliggande byarna var dock under attack ända till mitten av juli. Muslimerna utsattes under denna tid ständigt för misshandel och sexuellt utnyttjande. Soldaterna började även under denna tid att samla ihop muslimerna på vissa uppsamlingsplatser från vilka de sedan transporterades vidare till fångläger som upprättades i större byggnader, som stadens high school och sporthall.⁴⁷

I fånglägren kunde det vara uppemot 750 personer samtidigt. Alla var tillfångatagna utan anledning och de som inte blev avrättade direkt utsattes för tvångsarbete. Förhållandena i fånglägren var i regel mycket dåliga. Det fanns inte tillräckligt med mat, människor svalt, hygieninrättningarna var få och det fanns inte sängar så det räckte till alla. Många av kvinnorna blev utsatta för sexuella övergrepp redan innan de kom till lägren, men väl där togs de ifrån dessa större grupper en och en, eller flera i taget, för att våldtas av en eller flera soldater på ett annat ställe. Skolbyggnaden vaktades av åtminstone två vakter som såg till att kvinnorna inte rymde, men hindrade inga soldater från att ta sig in.⁴⁸ Vid ett tillfälle försökte emellertid en soldat vid sporthallen stoppa soldater för att gå in, men soldaterna sa då att de hade ett dokument underskrivet av Fočas polischef som gav de tillstånd att gå in i hallen och ta ut kvinnor för att våldta dem. Det påstås även att det i dessa dokument stod att soldaterna behövde ha sex för att det skulle öka deras stridsförmåga. Denna händelse samt andra, till exempel hur vissa kvinnor lyckades komma i kontakt med polisen för att berätta vad de utsatts för, visar på att de lokala myndigheterna var väl medvetna om vad som pågick, men

⁴⁴ Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. s. 10

⁴⁵ Ibid.: 16-17

⁴⁶ Ibid.: 29

⁴⁷ Ibid.: 16, 18-19

⁴⁸ Ibid.: 21-24

ingen ingrep. En del vittnen berättar även om hur partiordföranden för Serbiska demokratiska partiet kom på inspektion i fånglägren. Även poliser fanns bland dem som kom varje dag till lägren för att peka ut en kvinna eller fler som tvingades följa med och våldtogs därefter. Följde kvinnorna inte med blev de misshandlade framför alla andra, vilket tjänade som ett avskräckande exempel.

Vittnen berättar om hur de, tillsammans med unga flickor, blev tagna till olika klassrum och blev våldtagna där så fort de anlände till Foča High School. Vissa kvinnor och flickor hölls fångna i de lägenheter soldaterna bodde i där de tvingades utföra hushållssysslor och blev våldtagna av både männen som höll de fångna samt av andra soldater som kom till lägenheten. Det hände även att tillfångatagna kvinnor blev belöningar för soldater som hade utfört något bra. Ytterligare vittnen berättar om att soldater även fick order uppifrån om att våldta. Många kvinnor blev våldtagna åtminstone en gång, andra vid upprepade tillfällen. En kvinna kunde inte minnas hur många gånger hon blev våldtagen, men under de 40 dagar hon hölls fången var det minst 150 gånger.⁴⁹

Under striderna förstördes alla moskéer i Foča och alla andra tecken på muslimskt liv utplånades, vilket innebar att muslimskt ägda affärer och hushåll plundrades. Innan striderna var mer än 50 % av Fočas 40 000 invånare muslimer, efter striderna återstod enbart ca 10. Foča bytte sedan namn till Srbinje för att referera till att det idag nästan enbart är serbiska invånare och staden tillhör idag republiken Srpska.⁵⁰

4.2.2 De åtalade

Dragoljub Kunarac, född i Foča år 1960, var befälhavare över en speciell spaningsstyrka på cirka femton män i Foča under perioden juni 1992 till februari 1993.⁵¹ Han åtalades för både tortyr och våldtäkt som brott mot mänskligheten och krigets lagar och regler. Dessa brott åtalades han för både med ett individuellt ansvar samt ett ansvar som befäl. Kunarac skall vid ett flertal tillfällen ha tagit kvinnor från fånglägren till andra platser där han ensam, eller tillsammans med andra, våldtog dem. Han höll även kvinnor tillfångatagna under längre perioder i hus där han själv bodde där de fick utföra hushållsarbete och regelbundet utsattes

⁴⁹ Ibid.: 25-28

⁵⁰ Ibid.: 29-31

⁵¹ Ibid.: 31

för sexuella övergrepp.⁵² Kunarac dömdes för våldtäkt och tortyr, men även för slaveri. Straffet fastställdes till 28 år.⁵³

Radomir Kovač, född 1961 i Foča, var en av flera gruppmedlemmar i ett militärt förband.⁵⁴ Han åtalades för: 1) slaveri som ett brott mot mänskligheten, 2) våldtäkt som ett brott mot mänskligheten och brott mot krigets lagar och regler, samt 3) kränkningar av personlig värdighet som ett brott mot krigets lagar och regler. Allt detta åtalades han för med ett individuellt ansvar. Kovač skall ha hållit tre kvinnor och en flicka på 12 år fångna i en lägenhet där de tvingades utföra hushållsarbete och regelbundet utsattes för sexuella övergrepp. Detta gjorde han tillsammans med minst en annan soldat. Kovač skall även vid ett tillfälle ha tagit en annan man till lägenheten där han tvingade en av kvinnorna att ha sex med honom. När kvinnan vägrade blev hon slagen av Kovač. Kovač flyttade sedan en av kvinnorna och den unga flickan till en annan lägenhet där de våldtogs regelbundet av serbiska soldater. Efter ett tag flyttades de två till ytterligare en lägenhet där de våldtogs av samma soldatgrupp. Runt den 25 december samlades de tre kvinnorna och flickan till en och samma lägenhet igen och Kovač sålde då den 12-åriga flickan till en okänd soldat. De andra kvinnorna hölls kvar fram till ungefär den 25 februari och våldtogs regelbundet under den tiden av Kovač och ytterligare en soldat. Efter detta sålde Kovač även de två kvarvarande kvinnorna till två okända montenegriniska soldater.⁵⁵ Kovač dömdes för samtliga brott han åtalades för och fängelsestraffet fastställdes till 20 års fängelse.⁵⁶

Zoran Vuković, född 1955 i en by tillhörandes Fočas kommun⁵⁷, tillhörde samma militära förband som Radomir Kovač. Han åtalades för tortyr och våldtäkt som ett brott mot mänskligheten och också som ett brott mot krigets lagar och regler. Allt detta åtalades han för med ett individuellt ansvar. Vuković skall vid upprepade tillfällen, själv eller tillsammans med andra soldater, ha valt ut några av de tillfångatagna kvinnorna och våldtagit dem. Vuković dömdes för de brott han åtalades för och ett fängelsestraff på 12 år fastställdes.⁵⁸

⁵² Ibid.: 10-11

⁵³ Ibid.: 276-278

⁵⁴ Ibid.: 31-32

⁵⁵ Ibid.: 13-14

⁵⁶ Ibid.: 278-279

⁵⁷ Ibid.: 32

⁵⁸ Ibid.: 14, 280

5 Teori

I detta kapitel kommer vi att teoretiskt presentera de olika kategorier som utgör de maktstrukturer vi ämnar granska i analysen med hjälp av vårt empiriska material. Inledningsvis kommer vi att redogöra för begreppet intersektionalitet (5.1), vilket utgör grunden för våra teoretiska utgångspunkter, och föra en diskussion om vad det intersektionella perspektivet betyder för oss och vår uppsats. Efter detta följer en teoretisk genomgång av de valda kategorierna med titelrubrikerna *Kön och genus* (5.2), *Nationalism* (5.3), *”Ras”/etnicitet och religion* (5.4) samt *Sexualitet* (5.5). Trots att avsikten inte är att se dessa som oavhängiga varandra har vi ändå valt att här redogöra för dem delvis åtskilda. Detta beror främst på att litteraturen i stor utsträckning enbart behandlar en kategori för sig, varför vi har valt att göra detsamma här för att sedan sammanföra dem i analysen. Som förut har nämnts är dessa kategorier valda utifrån vad vi har funnit utmärka sig mest i både det empiriska materialet och i den tidigare forskningen.

Samtliga av de behandlade kategorierna bör ses som centrala identitetsmarkörer för den enskilde individen, men också för andra att förhålla sig till i mellanmännsliga sociala interaktioner. Många av dessa kollektiva identitetskategorier, oavsett hur essentialistiska och fixerade de än må tyckas vara, tenderar att upplevas och artikuleras som en naturlig del av individen. I en definition av den egna identiteten görs detta i ständig relation till andra människor och inom ramen för vad vi själva tycker oss veta om dem och om oss själva. Den egna och andras identitet är i ständig reproduktion i behov av bekräftelse och upprätthållande.⁵⁹ Identitet artikuleras dessutom utifrån en viktig maktaspekt, den som tillhör en hegemonisk eller auktoritär grupp har företrädesrätt i ett definierande av ”de andra”. I bildandet av en nationalstat är ett kollektivt identitetsskapande av yttersta vikt då den ligger till grund för ett upprätthållande av densamma.⁶⁰ Således nyttjar stater ständigt sin roll för att förstärka den kollektiva identiteten för att stärka en nationalistisk inställning. Detta görs genom ett konstruerande av en gemensam historia, genom myter, berättelser vilket ständigt förmedlas bland annat genom skolväsendet.

⁵⁹ Cockburn, Cynthia (1998): *The space between us: Negotiating Gender and National Identities in Conflict*. London: Zed. s. 212

⁶⁰ Pettman, Jan Jindy (1996): *Worlding Women: A feminist international politics*. Singapore: Routledge. s. 78-79

Den enskilda människan, såväl som gruppen, har dessutom en rad olika identitetskategorier att förhålla sig till, kategorier som i olika situationer antingen kan verka exkluderande eller inkluderande för den egna individen. Detta gör att sociala relationer till andra människor eller grupper av människor är komplext uppbyggda.⁶¹ Det är just denna komplexitet, i förhållande till vårt specifika fenomen och fall, som vi är intresserade av att förstå för att på så sätt bredda vår kunskap om företeelsen i sig.

5.1 Intersektionalitet

”Ett intersektionellt perspektiv ställer frågor om hur makt och ojämlikhet vävs in i uppfattningen om vithet, manlighet, könstillhörighet, heterosexualitet, klasstillhörighet m.m. genom ett ständigt (åter)skapande av nya markörer som gör skillnaden mellan ”vi” och ”dem” till sociala koder.”⁶²

Ovanstående citat är hämtat från *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap* av Paulina de los Reyes och Diana Mulinari som med denna bok har försökt att presentera och ge ett alternativ till både den svenska genusvetenskapen och den svenska feminismen. Detta då de anser att dessa har fokuserat allt för mycket på konstruktionen av kön och könsrelationer samt för lite på andra sociala relationer.⁶³ Alternativet de ger är det teoretiska perspektivet intersektionalitet som har introducerats och diskuterats av bland andra Floya Anthias och Nira Yuval-Davis. I *Racialized boundaries. Race, nation, gender, colour and class and the anti-racist struggle* skriver de:

”We believe that an effective analysis requires exploring how exclusions and subordination are linked to produce diverse outcomes with regard to the placement of collective subjects within the different major divisions that construct them. That is, our approach requires that we look at the intersection between class, ethnicity, race and gender divisions and processes within the state.”⁶⁴

Samma resonemang för Paulina de los Reyes och Diana Mulinari utifrån vilka vi kommer att ge en förklaring till begreppet intersektionalitet, dess betydelse och användningsområde, för att sedan föra en diskussion om hur vi ställer oss till samt använder oss av det i denna uppsats.

Begreppet intersektionalitet placerar de los Reyes och Mulinari som sprungen ur den antirasistiska kritiken av ”vit” feminism som består i att den ”vita” feminismen anses verka dominerande och exkluderande. Dessa kritiska röster har därför gett upphov till ett utmanande

⁶¹ Cockburn (1998), s. 212

⁶² de los Reyes, Paulina och Mulinari, Diana (2005): *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Lund: Författarna och Liber AB. s. 9-10

⁶³ Ibid.: 7

⁶⁴ Anthias, Floya och Yuval-Davis, Nira (1992): *Racialized boundaries. Race, nation, gender, colour and class and the anti-racist struggle*. London: Routledge. s. 20

av denna ”vita” feminism genom att placera maktstrukturer både utifrån kön och ”ras”/etnicitet i centrum. Utifrån detta synliggörande av att det finns strukturer av makt även inom feminismen, vars syfte i sig är just att göra (köns)maktstrukturer synliga och bekämpa dessa, har ett intersektionalitetsperspektiv tagit sin form. Detta innebär dock inte att olika maktstrukturer kan väljas och väljas bort i analyser av makt då de är att se som beroende av och en del av varandra.⁶⁵ Det går således inte att förenkla maktanalyser till exempelvis en fråga om enbart kön, sexualitet eller ”ras”/etnicitet då de tillsammans uttrycks olika och förstärker varandra⁶⁶.

Det de los Reyes och Mulinari vill göra istället är att fördjupa, bredda och problematisera analyser av ojämlikhet⁶⁷ samt förkasta synen på makt som endimensionell. De menar att denna endimensionella syn har en benägenhet att positionera olika maktordningar hierarkiskt samt göra dikotoma par så som kvinna/man till essentiella kategorier. Ett intersektionellt perspektiv kan komma ifrån detta då utgångspunkten är att makt är multidimensionellt och att kategorier så som kön, klass, ”ras”/etnicitet och sexualitet alltid konstrueras i relation till varandra.⁶⁸ Intersektionalitet skall emellertid inte ses som ett perspektiv som lägger ihop de olika endimensionella maktstrukturerna till en eller som förklarar hur två eller fler av dem påverkar varandra. Istället bör det ses som ett teoretiskt perspektiv som analyserar hur maktrelationer skapas utifrån en samtidig påverkan av exempelvis kön, klass, ”ras”/etnicitet och sexualitet där utgångspunkten är att makt och maktrelationer är något som konstrueras, inte något som är fast och givet.⁶⁹ Ett intersektionellt perspektiv kan sålunda presentera annorlunda maktpositioner som konstrueras i sammansvetsningen av olika analytiska verktyg som annars oftast används var och en för sig, vilket ger uttryck för dess position i makthierarkin. Som de los Reyes och Mulinari skriver: ”’Kön’ är vit, medelklass och heterosexuell så länge det inte finns en positionering som lyfter fram t.ex. ’ras’/etnicitet, klass och sexualitet.”⁷⁰ I och med detta ser de det inte som teoretiskt försvarbart att enbart välja en eller två av dessa kategorier i analyser av makt då det genom sin uteslutning upprätthåller maktrelationer.⁷¹

⁶⁵ de los Reyes och Mulinari (2005), s. 10, 15

⁶⁶ Ibid.: 9, 14

⁶⁷ Ibid.: 11

⁶⁸ Ibid.: 90

⁶⁹ Ibid.: 23-24

⁷⁰ Ibid.: 99

⁷¹ Ibid.

de los Reyes och Mulinari håller före att intersektionalitet inte skall ses som en teori om makt, utan istället som ett perspektiv som breddar förståelsen för maktrelationer, även inom vetenskapen. Därför placerar de intersektionaliteten inom den kritiska forskningstraditionen med anledning av att de ser det intersektionella perspektivet som något som ifrågasätter ”sanningar”. En av de viktigaste grunderna här, menar de, är ifrågasättandet av vetenskaplig kunskap, och framför allt positivistisk sådan, vilket det intersektionella perspektivet för en självkritisk reflektion kring för att få en förståelse för dess utövande av makt när det gäller kunskap och dess produktion.⁷²

Efter denna genomgång är det viktigt för oss att reflektera över hur vi förhåller oss till det intersektionella perspektivet samt vad det innebär för oss i vår uppsats och hur det kommer att ta sig uttryck. Trots att intersektionalitet inte är detsamma som att sammanföra olika maktstrukturer till en för att på så sätt tro att ”sannare” kunskap skall kunna fås, tycker vi att detta ändå inte behöver stå i alltför stor kontrast till det de los Reyes och Mulinari menar är ett av intersektionalitetens främsta syfte, att bredda analysen av ojämlikhet och makt. Vi kommer dock inte i denna uppsats att analysera hur maktstrukturerna konstrueras, då vi anser att detta ligger utanför både vårt syfte och tids- samt utrymmesmässiga begränsningar. Däremot hoppas vi att vi kommer att kunna presentera ett annorlunda synsätt på maktpositioner, som förhoppningsvis kommer att verka så inkluderande som möjligt, för att inte upprätthålla befintliga maktrelationer. Med detta menas rent konkret att vi kommer att se till så många av de endimensionella maktstrukturerna som vi finner lämpligt för detta arbete för att inte riskera att ge en förenklad, och därmed även exkluderande, bild av det studerade fenomenet.

de los Reyes och Mulinari lyfter fram att det finns många svårigheter med att kombinera flera maktstrukturer i empiriska analyser⁷³ och det är inte vår mening att här lösa dessa. Däremot kan detta arbete ses som ett försök till att fungera inkluderande och ett försök till att tillämpa det intersektionella perspektivet i praktiken. För oss innebär detta dock en rad begränsningar, vilka ett flertal är sådant som det intersektionella perspektivet kritiserar. Främst handlar det om de teoretiska verktyg som vi har införskaffat oss inom vår svenska genusvetenskapliga utbildning och som vi till stor del är begränsade till att använda till denna uppsats. Hur kan vi skriva ett fruktbart arbete med ett intersektionellt perspektiv utifrån de genusvetenskapliga teorier som ifrågasätts av densamma? Hur kan vi utmana den normativa

⁷² Ibid.: 14

vetenskapliga kunskapen istället för att fortsätta reproducera den? Svaret blir nog att vi inte riktigt kan, men att vi kan och bör försöka. Därför betyder det intersektionella perspektivet för oss att tänka bredare när det gäller makt, även om vi på så vis riskerar att hamna i fällan av att pussla ihop endimensionella maktstrukturer till en multidimensionell. Eller kanske ännu värre, att endast ställa dem på rad efter varandra. Vår förhoppning är i alla fall att detta ändå kan fungera inom ramarna för ett intersektionellt perspektiv då fokus hela tiden ligger på makt och normativitet, om än indelat efter en rad olika subjekspositioner. Det vi har valt att granska är kön, genus, religion, ”ras”/etnicitet, nationalitet samt sexualitet. Våra val innebär naturligtvis en exkludering, men samtidigt kan försöket till inkludering uppfattas som spretigt och osammanhängande, men, som de los Reyes och Mulinari skriver, att enbart välja en kategori anser vi inte vara teoretiskt försvarbart. Med allt detta i åtanke bör vår analys således i första hand ses som ett *försök* till att använda ett intersektionellt perspektiv i praktiken.

5.2 Kön och genus

”Genus är en struktur av sociala relationer koncentrerade till den reproduktiva arenan, och en samling praktiker (styrda av denna struktur) som drar in reproduktiva skillnader mellan kroppar i de sociala processerna.”⁷⁴

Termen genus har sitt ursprung i grammatiken där den första definitionen löd ”att producera”. Idag har den i många språk betydelsen ”sort” eller ”klass” där genus är indelat i tre delar: femininum, maskulinum och neutrum. Denna trikotomi är dock reducerad till en dikotomi (femininum/maskulinum) när vi talar om människor och genusfrågor i samhället som bygger på en biologisk sortering i hanar och honor. Här innebär definitionen av genus istället de sociala och kulturella skillnader som anses vara motsvarig den biologiska sorteringen, vilket kan sägas orsakas av samt förstärker densamma.⁷⁵ Genus och kön är således åtskilda och likhetstecken brukar ofta sättas mellan indelningen kön/genus och biologiskt/socialt samt kulturellt. Vi menar dock att dessa ansedda fasta grunder för genuskategorierna, könen ”kvinna” och ”man”, också är socialt och kulturellt konstruerade och att de därför inte går att se som några fasta och givna enheter. De konstruerade könen grundar sig däremot i sin tur på skillnader av olika biologiska kroppar som vi emellertid betraktar som förekommande, men vi ställer oss kritiska till den sortering som görs utifrån detta och menar att synen på och

⁷³ Ibid.: 90

⁷⁴ Connell, R. W. (2002: I): *Om genus*. Uddevalla: Daidalos AB. s. 21

⁷⁵ Ibid.: 19

tolkningen av kroppen som bestämmer dess kategorisering är socialt och kulturellt konstruerad. Det är således inte enbart kön som görs, vilket Simone de Beauvoir så tydligt har förklarat ("Man föds inte till kvinna, man blir det."), utan även genus. Trots detta kommer vi att utgå ifrån den vanliga indelningen av kön/genus då vi, som vi skrev i kapitel 1.2, anser oss vara begränsade till att tala om konstruerade skillnader med dess konstruerade namn.

Likt den antirasistiska feminismens kritik av den "vita" feminismen som presenterades i föregående delkapitel (5.1) kan kritik också riktas mot genusbegreppet. En dikotom uppdelning mellan kvinnor och män utestänger skillnader inom grupperna samt förkastar möjligheten av andra (köns)kategorier. Det gäller även för genusuppdelningen femininum/maskulinum. Denna dikotoma uppdelning är dock inte fast, utan skall istället ses som ett mönster för hur vi ordnar sociala praktiker och relationer. Ett sådant bestående mönster kallas inom den sociala teorin för struktur. Därför är genus att se som en social struktur, vilket det inledande citatet redan har avslöjat, som både strukturerar och struktureras av individer och grupperns agerande.⁷⁶ När dessa genusmönster arrangeras hos institutioner, till exempel på arbetsplatser som är tydligt könsuppdelade, skapas något som betecknas som genusregimer, vilket i sin tur omfattas av det större mönstret, nämligen samhällets genusordning.⁷⁷ Med dessa variationer av genus som begrepp blir genus bredare och får ett flertal olika användningsområden som visar på att genus inte är något specifikt och preciserat, utan kan omformuleras och förändras. Vi vill dock tillägga att den breda användningen av begreppet genus ibland gör det svårt att särskilja det från kön då de två begreppen ofta beblandas och likställs med varandra. Detta märks exempelvis i talet om en genusordning som i många sammanhang kan förstås som en könsmaktsordning. I denna uppsats kommer vi ändå att främst använda oss av begreppet genus då vi menar att det är en vedertagen tillämpning av begreppen.

Den samhälleliga strukturella genusordningen är det som benämns som patriarkat där kvinnor som grupp är underordnande män som grupp. Detta tar sig uttryck på olika sätt där ekonomisk ojämställdhet och en ojämställd arbetsmarknad är ett par exempel.⁷⁸ Att se på detta enbart utifrån skillnader mellan könen är dock otillräckligt. Analyser av genusmönster kräver också ett intersektionellt perspektiv för att se skillnader inom grupperna kvinnor och

⁷⁶ Ibid.: 20-21

⁷⁷ Ibid.: 75-76

⁷⁸ Connell, R. W. (1995): *Maskuliniteter*. Uddevalla: Daidalos AB. s. 97-98

⁷⁰ Ibid.: 101

män. Ett sådant perspektiv finner vi främst inom maskulinitetsforskningen där teorier om genusrelationer mellan män är centralt, något som saknar motsvarighet inom kvinnoforskningen. Vi anser även att just dessa maskulinitetsteorier är av stor vikt för vår uppsats, varför vi här kommer att fokusera på maskuliniteter och ej femininiteter, även om de två går in i varandra.

”Hegemonisk maskulinitet kan definieras som den konfiguration av genuspraktik som innehåller det för tillfället accepterade svaret på frågan om patriarkatets legitimitet. På så sätt garanteras (eller förmodas göra det) mäns dominanta position över kvinnornas underordnande.”⁷⁹

I analyser av maskuliniteter är den hegemoniska maskuliniteten central, en maskulinitet som kan sägas vara stommen i patriarkatet samt legitimerar detsamma. Alla män inkluderas däremot inte i denna maskulinitet, men alla drar nytta av den, just för att de är män. Dominans/underordning förekommer dock även inom gruppen män där den hierarkiska positioneringen bygger på samma under- och överordning av maskulinitet/femininitet som den hos kvinnor och män. Det vill säga, män definieras (delvis) utifrån tanken om maskulinitet och femininitet där framför allt homosexuella män ses som feminina och placeras därför långt ner i hierarkin. Då femininitet är maskulinitetens motsats blir den feminina stämpeln ett sätt att besudla män på.⁸⁰ Likt kategoriseringen av olika sexualiteter och dess olika maktpositioneringar i maskulinitetshierarkin placeras även andra marginaliserade maskuliniteter som underordnade den hegemoniska maskuliniteten. Dessa kan bero på saker så som religion, ”ras”/etnicitet, nationalitet, funktionsförmåga och klass vilka tillsammans eller var och en för sig konstruerar multipla maskuliniteter. Likt femininitet och maskulinitet definieras dessa kategorier dikotomiskt där den ”abnormala” pekas ut för att definiera den ”normala”. Ser vi exempelvis till funktionsförmåga ses män med sämre funktionsförmåga än den som representeras av den hegemoniska maskuliniteten som annorlunda och därför även som sämre. Dessutom är det oftast även mer kulturellt accepterat för en kvinna att ha en försämrade funktionsförmåga än vad det är för män, då män genom sin funktionsnedsättning förlorar delar av sin maskulinitet.⁸¹

Utifrån denna förståelse för hur olika maskuliniteter formas blir det enklare att se även hur de praktiseras i relation till våldsutövning och soldatskap. Trots att våld inte är att se som

⁸⁰ Ibid.: 103

⁸¹ Fawcett, Barbara (2000): *Feminist Perspectives on Disability*. Singapore: Pearson Education Asia Pte Ltd. s. 6, 15

den hegemoniska maskulinitetens signum, utan snarare auktoritet⁸², dominerar män i princip inom alla våldsområden. Män är även i majoritet i världens alla militära organisationer⁸³. Militären är en institution som ger en starkt kollektiv bild av maskulinitet⁸⁴ och som också är att se som en maskuliniserad institution där framför allt en typ av maskulinitet (re)produceras. Detta våld brukar i många sammanhang ses som en ”naturlig” egenskap hos män som förklaras genom, och delvis legitimeras av, hormonet testosteron. Av samma anledning anses det heller inte vara en egenskap som kvinnor har eller något som män kan välja bort. Våld i alla dess former, däribland våldtäkt, ses således som något ”naturligt” eftersom det har en biologisk orsak, oavsett hur hemskt det än är. Det förklarar dock inte varför det bara är vissa män som använder sig av våld och inte alla, vilket borde vara fallet om det är testosteronet som styr.⁸⁵

I motsats till denna biologiska förklaringsmodell ser vi våldsanvändningen som något socialt konstruerat i relation till maskuliniteter. Våld kan på så vis ses som något som tar form utifrån konstruktionen av maskuliniteter och våld, om det så handlar om krig eller våldtäkt, blir ett sätt att försvara maskuliniteten. Detta försvar uttrycks även genom denna förkroppsligande form då också kroppen är ett viktigt maskulinitetsuttryck. Inom den maskuliniserade militären, som (re)producerar en endimensionell maskulinitet, förstärks allt detta, vilket kan sägas göra maskuliniteten mer extrem i sitt uttryckssätt. För att minska våldsanvändningen, både inom, utom och mellan nationsgränser, krävs därför ett omskapande av maskuliniteter. Vidare är det nödvändigt att det i maskuliniserade institutioner, så som militären, finns utrymme för fler än en maskulinitet.⁸⁶

5.3 Nationalism

“All nationalisms are gendered, all are invented, and all are dangerous [...] in the sense of representing relations to political power and to the technologies of violence.”⁸⁷

För en förståelse av utvecklingen av den nationalistiska diskursen i det forna Jugoslavien, som sedan ledde till etnisk rensning, är det viktigt att särskilja på begreppen *stat* och *nation*.

⁸² Connell (1995), s. 100-101

⁸³ Connell, R. W. (2002: II): ”Masculinities, the reduction of violence and the pursuit of peace”, s. 33-40, i *The Postwar Moment. Militaries, Masculinities an International Peacekeeping Bosnia and the Netherlands* av Cynthia Cockburn och Dubravka Zarkov (ed.). London: Lawrence and Wishart. s. 33-34

⁸⁴ Connell (1995), s. 101

⁸⁵ Connell (2002: II), s. 34

⁸⁶ Ibid.: 36, 38

⁸⁷ McClintock, Ann, citerad i Pettman (1996), s. 45

Med begreppet stat avses en makt, suveränitet och auktoritet över ett givet territorium. Nation å andra sidan berör en känsla av samhörighet mellan människor. Nationalstat kan ses som ett ”lyckat” nationellt projekt där den territoriella staten har sammanförts med en stark nationalistisk känsla. Detta behöver dock inte betyda att samtliga av nationalstatens invånare känner sig delaktiga i densamma, snarare osynliggörs och marginaliseras allt som oftast minoriteter.⁸⁸

Nationalitet handlar om hur människor identifierar sig själva och andra som tillhörande ett kollektivt ”vi” med en kollektiv identitet till vilken markörer associeras som ett gemensamt språk, en gemensam historia och ett kollektivt minne. Denna nationella gemenskap sträcker sig över tid och rum och är således inte beroende av territoriella gränser. Dock är tanken om en gemensam nation och stat många gånger starkt sammankopplad och den nationalistiska ideologin strävar allt som oftast till att nå makt över ett specifikt territorium med argument om nationens påstådda exklusivitet.⁸⁹ Det finns följaktligen såväl multinationella stater som nationer utan stat.

Nationalism som ett ideologiskt och politiskt begrepp är en relativt ny företeelse. Dess ursprung brukar dateras till upplysningstiden och franska revolutionen och har sedan dess vuxit sig starkare i och med tankar om en stark och demokratisk nationalstat.⁹⁰ Nationalismens mekanismer innebär ett ständigt parallellt konstruerande av ett ”vi” och av ett ”de”, vilket gör ideologin såväl exkluderande som inkluderande. Då den egna gruppen tillskrivs en rad egenskaper och därmed sätter upp kriterier för att ingå i gemenskapen skapas samtidigt ”främlingen” som icke-tillhörande. Nationalismen är en essentialistisk ideologi med en stark politisk agenda som naturaliserar och förstärker skillnader mellan människor.⁹¹ Denna essentialistiska och dualistiska syn (re)producerar stereotyper och tillskrivna naturaliserade egenskaper får ofta stå som förklaringsmodell för ojämlika maktförhållanden.

Vidare är nationalismen en genuskodad ideologi, såväl inom den egna gruppen, ”vi”, som i ”de andras” grupp. Vid en konflikt mellan exempelvis två grupper uttrycker sig därför angreppen de två grupperna emellan efter denna genuskodning. Genuskodningen inom den egna gruppen innebär dels en uppdelning mellan de binära kategorierna ”kvinna” och ”man”, men även vissa föreställningar och förväntningar på dessa kategoriers förhållande och plikter

⁸⁸ Cockburn (1998), s. 37

⁸⁹ Spencer, Philip och Wollman, Howard (2002): *Nationalism: A critical introduction*. Sage Publications. s. 2

⁹⁰ Internetportal: Sverige mot rasism.

⁹¹ Cockburn (1998), s. 13

gentemot nationen. Kvinnligt och manligt konstrueras i dialog med föreställningen om nationen. Kvinnan får ofta stå som symbolisk representation av nationen⁹² och som bärare och biologisk reproducent av densamma⁹³. Denna roll innebär bland annat att kvinnors havandeskap blir en kollektiv angelägenhet, något som har visat sig när barnafödandet på olika sätt har reglerats (till exempel genom tvångssterilisering).⁹⁴ Trots denna roll innehar kvinnor en ambivalent position inom kollektivet. Å ena sidan representerar kvinnan essensen av det gemensamma, samtidigt som hon genom en rad sociala koder tilldelas en position av att vara ”den andra” inom kollektivet.⁹⁵

Nationen i sig ses också som genuskodad då den brukar framställas i feminina ordalag i exempelvis talet om moderlandet. I konfliktsituationer mellan två eller flera nationer tenderar retoriken däremot att ge den egna nationen maskulina egenskaper samtidigt som fienden feminiseras.⁹⁶ Genuskodningen såväl inom som utanför den egna gruppen innebär olika roller för kvinnor och män i krigssituationer. Mannens primära uppgift är att försvara nationen samt ”kvinnorochbarn” (för att använda Cynthia Enloes begrepp⁹⁷). Kvinnorna är således de som ska försvaras och dessutom vara villiga att ge upp sina män för nationens väl.

Vad gäller våldtäkt i krig innebär sexuella övergrepp på fiendekvinnor en feminisering av fiendemannen då denna inte lyckats med sin primära uppgift, att skydda kvinnan. Ett övergrepp mot en kvinna blir således i första hand ett förödmjukande övergrepp mot mannen.⁹⁸ Samtidigt som den våldtagna kvinnan från våldtäktsmannens sida anses ”renad” från sin nationella och etniska tillhörighet riskerar hon att bli utstött från sin tidigare gemenskap.⁹⁹ Våldtäkt som krigsföringsstrategi är tätt sammanlänkat med etnisk rensning då det dels fungerar för att implementera en känsla av terror hos fienden som ska få de att ge sig av frivilligt. I kriget i Bosnien var syftet dessutom att stärka tanken om ett Storserbien genom att få muslimska kvinnor att föda serbiska barn.¹⁰⁰

⁹² Spencer och Wollman (2002), s. 57

⁹³ Yuval-Davis, Nira (1997): *Gender & Nation*. London: Sage Publications. s. 37

⁹⁴ Spencer och Wollman (2002), s. 52

⁹⁵ Yuval-Davis (1997), s. 37

⁹⁶ Spencer och Wollman (2002), s. 53

⁹⁷ Enloe, Cynthia, i Yuval-Davis (1997), s. 15

⁹⁸ Olujic, Maria B. (1998): “Embodiment of Terror: Gendered Violence in Peacetime and Wartime in Croatia and Bosnia-Herzegovina”, s. 31-50, i *Medical Anthropology Quarterly*, vol. 12, no. 1, The Embodiment of Violence. American Anthropological Association. s. 39 och Pettman (1996), s. 100

⁹⁹ Olujic, Maria B (1998), s. 41 och Föredrag: Stern, Maria (2007-04-18): *Genus och säkerhet*. Arrangör: Lunds Utrikespolitiska Förening, Lund.

¹⁰⁰ Pettman (1996), s. 101

5.4 ”Ras”/etnicitet och religion

Konflikten i Bosnien brukar benämnas som en ”etnisk konflikt”¹⁰¹, en konflikt mellan olika grupper vars skiljaktigheter hindrat de från att leva i frid. Vi utgår från Irene Molinas och Paulina de los Reyes förståelse för begreppet ”etnicitet” så som den förklaras i artikeln ”Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/etnicitet i det postkoloniala Sverige”¹⁰². Författarna menar att begreppet ”etnicitet” används som en mildrande omskrivning av det mindre politiskt korrekta ”ras”.¹⁰³ De menar att användningen av detta till synes mer neutrala begrepp i praktiken fullföljer naturaliserandet av ojämlika maktrelationer samtidigt som begreppet i sig erbjuder en legitimitet till en i botten rasistisk diskurs. Precis som ”ras” får begreppet ”etnicitet” en statisk och naturaliserad innebörd. Denna mekanism benämns som en rasifieringsprocess. Begreppet ”rasifiering” innebär ett teoretiskt verktyg för att förklara hur människor på ett systematiskt och normaliserande sätt kategoriseras och rangordnas samt hur detta ingår i en större social maktstruktur. Grundläggande för begreppet är dock att ”raser” såväl som ”etniciteter” inte är något annat än sociala konstruktioner¹⁰⁴ som ingår i särartsideologiska processer.

Termen ”etnisk konflikt”, menar vi, medför en missvisande bild då den implicita innebörden blir att det rör sig om en konflikt mellan två essentiellt och väsensskilda grupper samtidigt som samma förklaringsmodell till viss del legitimerar konflikten och dess yttringar. Att dela upp människor efter etnisk bakgrund fyller samma exkluderande/inkluderande funktion som nationalismens och rasismens mekanismer. Förklaringsmodellen präglas av en högst essentialistisk människosyn som syftar till att differentiera och naturalisera människor utifrån socialt konstruerade skillnader och en föreställd gemenskap. Således präglas en etnisk differentiering människor emellan av samma mekanismer som en rasistisk och nationalistisk

¹⁰¹ Spyros, Sofos A. (1996): ”Inter-ethnic violence and gendered constructions of ethnicity in former Yugoslavia”, s. 73-92, i *Social Identities*, vol. 2, no. 1. Cartax Publications, part of the Taylor and Francis Group. s. 73

¹⁰² Molina, Irene och de los Reyes, Paulina (2005): ”Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/etnicitet i det postkoloniala Sverige”, s. 295-317, i *Maktens (o)lika förklädnader- Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* av Paulina De los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.). Stockholm: Atlas. s. 295

¹⁰³ Ibid.: 296 och Johansson, Susanne och Molina, Irene (2005): ”Kön och ras i rumsliga identitetskonstruktioner”, s. 263-284, i *Maktens (o)lika förklädnader- Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* av Paulina De los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.). Stockholm: Atlas. s. 264

¹⁰⁴ Molina, Irene och de los Reyes, Paulina (2005), s. 298

ideologi. Den etniska rensningen som ägde rum under kriget i Bosnien bör följaktligen ses som ett uttryck för en rasistisk ideologi.¹⁰⁵

Bosnien var som nämnts tidigare en region i det forna Jugoslavien som var något av en förebild där olika etniska grupperingar levde sida vid sida under en lång period.¹⁰⁶ De största grupperna var muslimer, serber och kroater. Det fanns egentligen inga direkt synliga markörer som gjorde det möjligt att omedelbart kategorisera människor som tillhörande antingen den ena eller andra gruppen.¹⁰⁷ Vid en sådan geografisk närhet till ”de andra” ges dem direkt märkbara differentieringsmarkörerna kanske en än viktigare roll. Sociala och kulturella praktiker som förklaras vara unika för den ena eller andra gruppen förstärks för att öka skillnaderna mellan grupperna samt ta avstånd från det som ”de andra” associeras med. Samtidigt höjs den egna gruppidentiteten till att vara överordnad.¹⁰⁸ Under konflikten i Bosnien kom därför religionen att bli en viktig och central etnisk differentieringsmarkör då muslimerna ansågs utgöra en egen etnisk gruppering, varför vi har valt att behandla religionen just som en sådan. Bland annat står det att finna i en beskrivning då serbiska soldater genom hot, tortyr och genom att syna och vanställa en muslimsk flickas kropp dels försökte fastslå om flickan i fråga verkligen var muslim eller en spion, dels deformerade hennes kropp så att hon skulle passa in i deras stereotypa bild av hur en muslimsk flicka skulle se ut.¹⁰⁹ De implementerade vad de ansåg vara fysiska etniska markörer på flickans kropp för att distansera henne från den egna etniska grupperingen. Den fysiska kroppen gjordes genom denna handling till en symbol för flickans etniska identitet.

5.5 Sexualitet

”Queerteori är inte en enhetlig eller systematisk skolbildning, utan en blandning av studier vilka kritiskt fokuserar det heteronormativa, det vill säga de institutioner, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som en enhetlig, naturlig och allomfattande ursprungssexualitet.”¹¹⁰

För att förstå vilken roll sexualiteten spelar i de samhällsliga strukturerna är det viktigt att även här fokusera på det normativa för att få en insikt i dess konstruktion och verkan. Av den

¹⁰⁵ Ålund, Aleksandra (2005): ”Etnicitet, medborgarskap och gränser”, s. 285-294, i *Maktens (o)lika förklädnader - Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* av Paulina De los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.). Stockholm: Atlas. s. 291 och Farwell, Nancy (2004): “War rape: New Conceptualizations and Responses”, s. 389-403, i *Affilia*, vol. 19, no. 4. Sage Publications. s. 395

¹⁰⁶ Spyros (1996), s. 86

¹⁰⁷ Ibid.: 83

¹⁰⁸ Ålund, Aleksandra (2005), s. 288

¹⁰⁹ Olujic (1998), s. 42-43

¹¹⁰ Rosenberg, Tiina (2003): *Queerfeministisk agenda*. Avesta: Bokförlaget Atlas. s. 12-13

anledningen har vi valt att använda oss av queerteorin från vilken vi kan hämta en sådan förståelse. Begreppet queer har ett flertal olika definitioner där de vanligaste står för en icke-heterosexuell identitet eller en icke-normativ köns-/genuspositionering som även inkluderar heterosexuella. Det kan även förklaras som företeelser, tolkningar et cetera som faller utanför den traditionella uppdelningen för kön/genus och sexualitet. Främst kan det emellertid sägas innebära en kritisk hållning till det normativa.¹¹¹ Det räcker dock inte med att vara normbrytande i största allmänhet, utan det queera innebär alltid en relation till heteronormativiteten¹¹². Queerteorin kan utifrån detta beskrivas ungefär som detsamma då det kortfattat kan förklaras som en teori som ifrågasätter det ”normala” gällande sexualiteter och köns/genusidentiteter, framför allt det heterosexuella och heteronormativa. Detta görs med utgångspunkten att sexualiteter är socialt och kulturellt konstruerade.¹¹³

Queerteorin kan placeras som sprungen från lesbisk feministisk teori och gaystudier (Gay Studies) som fört teoretiska diskussioner kring heterosexualitet som den härskande och normerande sexualiteten. Idag sätts det ofta ett likhetstecken mellan LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender) Studies och queerstudier, men istället bör queerstudier ses som en del av lesbisk feministisk teori och gaystudier. Skillnaden är dock att medan LGBT Studies, eller HBT-studier (Homosexualitet, Bisexualitet, Transpersoner), fokuserar på bland annat synlighet, hbt-historia och homosexuell frigörelse så analyserar queerforskningen normerande praktiker.¹¹⁴ Dilemmat med queerteorin är emellertid att ju mer normativ den blir, desto mindre queer blir den och dess ursprungssyfte var just att inte definieras för att skapas till en egen kategori då dess avsikt är att bryta upp redan befintliga sådana.¹¹⁵

Trots queerteorins fokus på normativitet och allt det som faller utanför detta kan en av de centrala frågorna sägas vara den uppdelning som historiskt sett har gjorts mellan homosexuella och heterosexuella. Denna uppdelning har alltid förekommit i en hierarkisk positionering där heterosexualitet varit den överordnade och homosexualitet den underordnade. Skapandet av ”den homosexuella” har på detta vis mindre varit att beteckna en speciell individ som avvikare, utan mer att framställa heterosexualitet som det normala och naturliga, till skillnad från homosexualitet som setts som onormalt och onaturligt. Detta gör att det är nödvändigt att analysera både hetero- som homosexualitet. Så länge det enbart är

¹¹¹ Ibid.: 11-12

¹¹² Ibid.: 15

¹¹³ Ibid.: 63

¹¹⁴ Ibid.: 13-14

¹¹⁵ Ibid.: 11-12

homosexualiteten som studeras fortsätter heterosexualiteten att inneha sin position som självklar.¹¹⁶

Begreppet heteronormativitet kan förstås som ett antagande om att alla är heterosexuella och att detta är det naturliga sättet att leva på.¹¹⁷ Då sexualitet ses som en social och kulturell konstruktion framställs inte heterosexualitet inom queerteorin som ett fritt val, utan tvärtom, som något påtvingat genom normativa praktiker och genom dessa lyckas heterosexualiteten bevara sin ställning som det naturliga. Heterosexualitet blir på detta vis något obligatoriskt och förtryckande.¹¹⁸ Till uppfattningen om heterosexualitet som ett naturligt tillstånd skall även underliggande strukturer till denna uppfattning läggas. Med detta menas bland annat de institutioner, strukturer och handlingar som upprätthåller heterosexualiteten som det naturliga.¹¹⁹ Heterosexualitet och heteronormativitet skall alltså inte beblandas. Heteronormativitet är det som producerar heterosexualitet genom processer som får en typ av sexualitet och identitet att framstå som meningen med livet, medan andra stämplas som naturstridiga.¹²⁰ Heteronormativitet ger även en mycket snedvriden bild av heterosexualitet då det finns många olika typer av heterosexualiteter som uttrycker sig på olika vis. Heterosexualitet är inte något homogent och självklart, så som heteronormativiteten framställer den, och verkar således även förtryckande för vissa typer av heterosexualiteter på samma vis som den gör med icke-heterosexualiteter. Så som heteronormativiteten fungerar, med dess uppbackning av strukturer och institutioner, kan den även klassas som en ideologi.¹²¹

Heteronormativiteten kan förklaras utifrån två bärande principer, exkludera och inkludera, där heteronormativiteten grundar sig på uppfattningen om en dikotom uppdelning av könen (kvinna/man) och en hegemonisk heterosexuell norm. Allting som bryter mot detta ses som avvikande och bestraffas på ett eller annat sätt genom konkreta handlingar, så som fängelsestraff, eller mer otydliga, så som marginalisering. Genom denna utestängning av det som bryter mot normen upprätthålls heterosexualiteten som det normala. Det är således inte heterosexualiteten, hur vanlig den än må vara, som säkerställer den egna ställningen, utan

¹¹⁶ Ibid.: 17-18

¹¹⁷ Ibid.: 100

¹¹⁸ Ibid.: 84-85

¹¹⁹ Ibid.: 100

¹²⁰ Kulick, Don (2004): "Queerteori, performativitet och heteronormativitet", s. 21-35, i *I den akademiska garderoben* av Anna-Clara Olsson och Caroline Olsson (red.). Falun: Bokförlaget Atlas. s. 24

¹²¹ Ibid.: 28-29

heteronormativiteten och det är denna, med dess normerande praktiker, som är central inom queerteorin.¹²²

Uteslutningen av avvikelser, normbrytare, sker med den dikotomiska uppdelningen ”vi” mot ”de”. Dessa betraktas som varandras motsatser där en oundviklig hierarkisering råder som placerar den ena i en privilegierad position på bekostnad av den andra. Denna ojämlikhet tar sig uttryck i sociala orättvisor som legitimeras genom att framställas som sanna uppdelningar. I detta tänkande förekommer ett särskilt framhävande av olikheterna de emellan istället för att se till dess likheter eller olikheter inom kategorierna. En följd av detta blir att det är den avvikande som problematiseras och skall förklaras och att lite, om något, fokus läggs vid normen. Denna fortsätter istället att verka utan ett ifrågasättande.

Med den andra principen, inkludera, sker det en assimilering av avvikelser in i normen. Heteronormativiteten utgår från tanken om en universell mänsklighet och dominerande kultur som alla kan ansluta sig till. Detta sker dock alltid på normens villkor som är den som från början satt reglerna, men som låter påskina att dessa är av naturen givna samt objektiva och bra för alla. Föreställningen om den universella normen gör det även möjligt för den privilegierade gruppen att blunda för sin egen ställning som en social grupp i mängden och kan på så vis upprätthålla sin dominans. De förtryckta grupperna har dessutom, på grund av de faktiska olikheterna, svårt att leva upp till de förväntningar som ställs av normen och maktskillnaderna lämnas följaktligen intakta. Vidare kommer de avvikande, trots sina försök att passa in i normen, att fortsätta stämplas som just avvikande då normen kommer att bestå.¹²³

¹²² Rosenberg (2003), s. 100-101

¹²³ Ibid.: 102-103

6 Analys

Våldtäkt som krigsföring kan förstås som en högst praktisk företeelse med en rad ansatser till teoretiska förklaringsmodeller. Vi har därför valt att i analysen först redogöra för när och var de flesta våldtäkterna i krig äger rum (6.1), med konkreta exempel från händelserna i Foča, för att sedan diskutera fenomenet teoretiskt. Detta gör vi under olika delkapitel med titelrubrikerna *Upprätthållande av genusordningen* (6.2), *Påtvingade graviditeter* (6.3), *Etnisk rensning* (6.4), *Heder och skam* (6.5) samt *Maskuliniteter och sexualiteter* (6.6). Avslutningsvis förs en sammanfattande diskussion av våra resultat och de teoretiska perspektiv vi lyfter fram (6.7). Trots att de olika delkapitlen kan ses som indelningar av de identitetsmarkörer vi har valt att utgå från har inte analysen gjorts utifrån dessa isolerade från varandra. Istället vill vi främst underlätta läsningen och förståelsen för innehållet, men läsaren kommer att finna att textavsnitten och de teoretiska resonemangen går in i varandra.

6.1 Våldtäkt som krigsföring i praktiken

Vid ett systematiskt användande av våldtäkt som krigsföring kan ett antal mönster oftast observeras som beskriver när, var och hur våldtäkterna har utförts. Catherine N. Niarchos urskiljer i sin artikel fem olika sådana. Dessa är: 1) våldtäkterna utförs strax innan strider bryter ut i en region, 2) våldtäkterna utförs under tiden städer och byar invaderas och erövrar, 3) våldtäkterna utförs medan kvinnorna hålls fångna, 4) våldtäkterna utförs i så kallade våldtäktläger ("rape-camps"), samt 5) kvinnorna hålls fångna i bordeller där de tvingas underhålla männen sexuellt. Det som kännetecknar många av våldtäkterna är i sin tur att de utförs i grupp, att de utförs i närvaro av våldtäktsoffrets familj, andra invånare eller våldtäktsoffer, att många kvinnor våldtas upprepade gånger, att många våldtäkter har sadistiska inslag, att objekt så som vapen, krossade flaskor och batonger används i samband med våldtäkterna, att familjemedlemmar har tvingats utföra sexuella övergrepp på varandra samt att vissa våldtäkter utförs näst intill ritualistiskt där kvinnorna, efter våldtäkten, får sina bröst avskurna och magar uppsprättade.¹²⁴

¹²⁴ Niarchos, Catherine N. (1995): "Women, War, and Rape: Challenges Facing The International Tribunal for the Former Yugoslavia", s. 649-690, i *Human Rights Quarterly*, vol. 17, no. 4. The Johns Hopkins University Press. s. 656-657

Många av de beskrivna mönster och kännetecken för våldtäkt som krigsföring återfinns i vårt fall rörande händelserna i Foča. Som vi tidigare har redogjort för blev den muslimska befolkningen i Foča utsatta för trakasserier långt innan striderna utbröt, men i just vår dom framkommer inte om några våldtäkter förekom under denna tid. Efter de inledande attackerna finns det dock ett flertal vittnesmål som berättar om misshandel och våldtäkter som skedde innan den muslimska befolkningen samlades under tvång och transporterades till olika fångläger.¹²⁵ Det var dock i fångenskap som flest våldtäkter ägde rum och dessutom upprepade gånger. Detta skedde både i de större fånglägren så som Foča High School, samt i lägenheter och i lokaler som användes som bordeller.¹²⁶ Utdrag ur domen angående våldtäkter i fånglägren lyder:

“Numerous witnesses stated that soldiers and policemen would come constantly, sometimes several times a day; they would point at women and girls or call them by their names and take them out for rape. The women had no choice but to obey those men and those who tried to resist were beaten in front of the other women.”¹²⁷

”On one occasion [...] five soldiers entered the main classroom of Foča High School [...]. The names of five women were called and those women were taken to another classroom [...]. [One soldier] ordered each of the girls to go to a certain place of the room, and assigned a soldier to each of them. [...] He [Zoran Vuković] ordered her to lie down, took of her clothes and raped her vaginally. The other women were being raped at the same time in that room; the witness could hear sounds of somebody beating someone [...]. Afterwards the women were returned to the main classroom.”¹²⁸

Vad gäller bordeller står det inte explicit i domen att speciella lokaler användes som detta där kvinnor hölls mot sin vilja. Det som verkar ha varit mest förekommande i Foča är att vissa soldater tog kvinnor från fånglägren och förde dem till lägenheter där soldaten själv, eller någon annan, bodde i vilka kvinnorna hölls fångna i både kortare och längre perioder. Under denna tid utsattes kvinnorna för upprepade sexuella övergrepp och utnyttjanden både av den enskilda soldaten samt av andra soldater som kom till lägenheten för just detta syfte. Förutom de sexuella övergreppen tvingades kvinnorna bland annat att utföra hushållsarbete. I domen står:

“[The witness] testified that she stayed at [the soldier’s] house for a period close to two months, and during that time was continuously raped by Serb soldiers, as were the other girls in the house. They were also forced to do household chores like washing, cooking, laundering and cleaning.”¹²⁹

¹²⁵ Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. s. 16-19

¹²⁶ Ibid.: 25-28

¹²⁷ Ibid.: 25

¹²⁸ Ibid.: 33-34

¹²⁹ Ibid.: 35

“[The witness] testified that she stayed at the apartment of Radomir Kovač in the Lepa Brena block for about four months, and had almost daily contact with him. She was raped by him vaginally and orally almost every night, and sometimes also by [another soldier] who lived in the apartment together with the accused Kovač. [...] During her time in the apartment, the girls were frequently threatened with murder; they were locked up and had no contact whatsoever with the outside world. While in the apartment, the girls were obliged to cook, clean and wash clothes. [...] On another occasion, Radomir Kovač forced her alone to undress, climb on a table and dance to music. While he was watching her, he pointed a gun at her. [The witness] was frightened and ashamed; she had the feeling that Radomir Kovač owned her. [...] A third incident took place in another apartment [...]. She recalled that again the women were made to undress and get on the table. Radomir Kovač threatened to take them to the river and kill them.”¹³⁰

“[The witness] recalled one incident [...] where she [and two other women] were ordered to strip by Radomir Kovač and [another soldier], and forced to dance.”¹³¹

6.2 Upprätthållande av genusordningen

Överlag kan våldtäkt som krigsföring ses som ett uttryck för och försvar av makt och dominans genom vilken social kontroll utövas med hjälp av att ingjuta skräck, använda våld och orsaka smärta.¹³² På grund av detta fungerar våldtäkt som en form av både fysisk och psykisk tortyr.¹³³ Våldsutövningen blir även ett sätt att förstora skillnaderna mentalt mellan våldtäktsmannen och våldtäktsoffret där de två konstrueras som varandras motsatser. Vid våldtäkt som krigsföring handlar det framför allt om konstruktionen av soldaten där han i sin roll som soldat ges tillåtelse att utöva våld, vilket blir en del av identitetsskapandet hos densamme. Genom att våldföra sig på fienden, ”den andre”, realiseras den egna identiteten¹³⁴ och våldtäkten blir en attack på offrets identitet.¹³⁵ Fienden nedvärderas och kategoriseras i detta fall som kvinna och tillhörandes en annan religion, ”ras”/etnicitet samt nationalitet, vilkas motsatser blir våldtäktsmannens.¹³⁶

Våldtäkt som krigsföring fungerar, i och med dess uttryck av makt, som ett sätt att upprätthålla eller återställa genusordningen där kvinnor genom våldtäkt nedvärderas och

¹³⁰ Ibid.: 37

¹³¹ Ibid.: 82

¹³² Niarchos (1995), s. 650, 668, Price, Lisa S. (2001): ”Finding the man in the soldier-rapist: some reflections on comprehension and accountability”, s. 211-227, ur *Women's Studies International Forum*, vol. 24, no. 2. Elsevier Science Ltd. s. 213 och Milillo, Diana (2006): “Rape as a Tactic of War. Social and Psychological Perspectives”, s. 196-205, i *Affilia*, vol. 21, no. 2. Sage Publications. s. 201

¹³³ Copelon, Rhonda: “Surfacing Gender: Reconceptualizing Crimes against Women in Time of War”, s. 197-218, i *Mass rape: the war against women in Bosnia-Herzegovina* av Alexandra Stigmayer (ed.). Lincoln: University of Nebraska Press. s. 202

¹³⁴ Price (1994), s. 212-213

¹³⁵ Seifert (1994), s. 55-56

¹³⁶ Price (2000), s. 212-213

männen återfår eller ökar sitt övertag, vilket stärker den patriarkala maktstrukturen.¹³⁷ Våldtäkten kan följaktligen ses som ett förkroppsligande av genusordningen¹³⁸ och av mäns förakt för kvinnor, vilket är en del av densamma¹³⁹. Detta gäller inte enbart mellan de män som våldtar och de kvinnor som våldtas, utan genom våldtäkterna stärks maktlösheten hos alla kvinnor, även hos de kvinnor som är på förgriparnas sida.¹⁴⁰ Kvinnorna blir således inte våldtagna bara för att de är fienden, utan för att de är kvinnor och därför får stå som symbol för Kvinnan, vilket per automatik gör dem till fienden.¹⁴¹ På grund av detta är kvinnors lidande i krig i allra högsta grad relaterat till kön. Lidandet skall dock inte ses som något specifikt för en krigssituation, utan har starka kopplingar till fredstid där våld mot kvinnor har sin grund.¹⁴² Som Niarchos (1995) uttrycker det: "Rape in war and rape in peace exist on vastly different plane, but the connection is clear. In both situations, women are reminded that they are vulnerable, unequal, and exist only by man's good graces."¹⁴³

Till skillnad från Niarchos menar vi att våldtäkt i freds- och i krigstid inte alls utspelar sig på olika plan. Tvärtom är det samma fenomen som tar sig liknade uttryck med den skillnaden att systematiken och formerna för det i krig kan uppfattas som mer brutal. Förutom denna olikhet är det samma maktstrukturer som reglerar förhållanden mellan människor i fred och i krig, vilket utifrån stycket innan innebär relationen mellan gruppen män och gruppen kvinnor. Våld, framför allt sexuellt våld, ser vi som en del av upprätthållandet av sociala maktstrukturer, bland annat genusordningen, som är ständigt närvarande i alla sociala praktiker oavsett om det tar sig fysiskt uttryck eller ej. Hot om våld är det som gör att de flesta, medvetet eller omedvetet, håller sig innanför de sociala ramar som tillskrivs oss. Bryter du dessa normer riskerar du att utsättas för sociala sanktioner, så som våld, och först då blir de sociala maktstrukturerna tydliga för många. Detta gäller exempelvis våldtäkt i krig som blir ett påtagligt uttryck för makt, medan andra uttryckssätt fortsätter att anta och uppfattas som en naturlig del av mänskliga relationer. Vi förhåller oss

¹³⁷ Diken, Bülent och Carsten Bagge Laustsen (2005): "Becoming Abject: Rape as a Weapon of War", s. 111-128, i *Body Society*, vol. 11, no. 1. Sage Publications. s. 117 och Seifert (1994), s. 57

¹³⁸ Copelon (1994), s. 207

¹³⁹ Snyder, Cindy S., Gabbard, Wesley J., May, J. Dean and Zulcic, Nihada (2006): "On the Battleground of Women's Bodies: Mass Rape in Bosnia-Herzegovina", s. 184-195, i *Affilia*, vol. 21, no. 5. Sage Publications. s. 186

¹⁴⁰ Engle, Karen (2005): "Feminism and Its (Dis)contents: Criminalizing Wartime Rape in Bosnia and Herzegovina", s. 778-816, i *The American Journal of International Law*, vol. 99, no. 4. American Society of International Law. s. 812

¹⁴¹ Seifert (1994), s. 65

¹⁴² Niarchos (1995), s. 658, 668 och Olujic (1998), s. 31

¹⁴³ Niarchos (1995), s. 689

således inte till våldtäkt som krigsföring som om det vore ett speciellt uttryck för makt, utan som ett uttryck bland många andra. Med detta vill vi inte förringa våldtäkterna och det trauma som våldtäkterna leder till, men vi vill inte heller, likt vad många andra gör, skildra våldtäkterna som om de vore omänskliga och bortom denna värld. Det finns förklaringar till varför våldtäkterna används som vapen och dessa förklaringar återfinns i vår vardag.

6.3 Påtvingade graviditeter

En konsekvens och ett starkt syfte med användandet av våldtäkt som krigsföring är påtvingade graviditeter utan möjlighet till abort, vilket användes systematiskt under kriget i det forna Jugoslavien.¹⁴⁴ Kvinnor hölls fångna i våldtäktslägren så pass länge att soldaterna kunde förvissa sig om att det var för sent för kvinnorna att göra abort.¹⁴⁵ Därmed tvingades kvinnorna att föda barn som blivit till genom övergrepp. Systematiken i detta fenomen kan ses som en av de grundläggande byggstenarna i vad som benämns som etnisk rensning.

Uppfattningen om att det är förövarens etniska tillhörighet som är central och dominerade för det kommande barnets etniska och nationella tillhörighet¹⁴⁶ gör våldtäkt till ett effektivt vapen som etnisk rensning. Vi menar att fenomenet bör tolkas utifrån en särartsideologisk människosyn där föreställningen om grupperns ”naturliga” skillnader är starka. Tanken om den egna gruppens överlägsenhet gentemot ”de andra” manifesteras då serbiska män genom våldtäkter försökte få muslimska kvinnor gravida med serbiska barn. Vid en sådan handling reducerades kvinnan till att fungera som en ofrivillig kuvös för mannens gener¹⁴⁷ som följaktligen så småningom förväntades övergå till (de serbiska) barnen. Detta kom att innebära att samma föreställda etniska överlägsenhet som den biologiske fadern hade väntades komma barnen till del.

”She [the witness] testified that around 15 July 1992, when she was in her neighbour’s apartment, three Serb soldiers came knocking on her door [...] one of the soldiers grabbed her and took her downstairs [...] He then told her to undress and forced her to touch his penis with her hand, telling her she should enjoy being ‘fucked by a Serb’. She complied and he raped her vaginally. [...] While she was raped, the other two soldiers watched from the car, laughing. Dragoljub Kunarac told them to wait for their turn. When he had finished, the next soldier raped her orally and vaginally. After he had had his way with the witness, Kunarac told her that she would carry a Serb baby, but never know who the father was. The third soldier then raped her as well.”¹⁴⁸

¹⁴⁴ Olujić (1998), s. 42

¹⁴⁵ Farwell (2004), s. 396

¹⁴⁶ Snyder m.fl. (2006), s. 190 och Farwell (2004), s. 396

¹⁴⁷ Diken och Bagge Laustsen (2005), s. 115

¹⁴⁸ Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. s. 118

Det finns även vittnesmål som **menar** att våldtäktsmännen explicit uttryckte att kvinnorna skulle föda serbiska barn som sedan skulle komma att hata och till och med mörda sina mödrar.¹⁴⁹ Kvinnans dubbla position, dels som symbol och biologisk (re)producent av den egna nationella och etniska gruppen, men också som ”den andra” inom det egna kollektivet, gör henne särskilt sårbar som måltavla vad gäller etnisk rensning och våldtäkt i krig.

”Dragoljub Kunarac allegedly raped her twice and ejaculated on her face, telling her from now on she would be giving birth to Serb babies and that there would be no Muslims left in Foča. Dragoljub Kunarac added that there was no need for her to cry and that this was not the first, nor would it be the last time”.¹⁵⁰

Synen på kvinnorna som männen uttrycker i och med påtvingandet av graviditeter är inte att se som något speciellt för just denna kontext. Snarare innebär den traditionellt patriarkala definitionen av familjen att mannen är familjens överhuvud och resterande familjemedlemmar tillhör honom. Barnen ses i sin tur som ett resultat av mannens befruktning av kvinnan där det enbart är hans arvsanlag som överförs till avkomman. Detta på grund av att till och med mannens gener anses vara överordnade kvinnan och hon tilldelas enbart en passiv roll i barnalstringen. Denna syn på familjeförhållanden återspeglas även av vissa familjerättsliga regler som betraktar det biologiska bandet mellan mannen och kvinnan, genom barnet, som det fundament som utgör familjen. Samma resonemang återfinns även i vissa familjerättsliga regler i Sverige i dag¹⁵¹. De serbiska soldaternas sätt att resonera kring reproduktionen av serbiska barn under kriget är således inte heller, likt våldtäkterna i sig, att se som en exceptionell företeelse, utan är en del av den patriarkala ordningen som inte på något sätt är specifikt för en krigssituation. Detta bör istället ses som ett exempel på hur en mer vardaglig företeelse kan komma att användas som ett vapen.

6.4 Etnisk rensning

Etnisk rensning har en genomgående rasistisk grundintention då förövarna trodde sig kunna ”rena” kvinnorna från sin etniska gruppering genom att göra de gravida med vad de ansåg vara serbiska barn. I samma andetag blir handlingen ett övergrepp även mot fiendemännen

¹⁴⁹ Snyder m.fl. (2006), s. 190

¹⁵⁰ Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. s. 112

¹⁵¹ Se bland annat de artiklar i Sydsvenskan som handlar om Försäkringskassans tolkningar av familjebegreppet i EU-förordningen 1408/7, vilken reglerar familjeförmåner mellan olika EU-länder. Här har Försäkringskassan valt att tolka familjen utifrån biologiska antaganden, istället för, vilket vanligtvis görs, utifrån boendeförhållanden. Sydsvenskans hemsida.

då en muslimsk kvinnas graviditet med ett serbiskt barn, under graviditetstiden, gör henne både biologiskt, men också, inför den egna etniska gruppen, socialt oförmögen att föda muslimska barn. Systematiska våldtäkter med graviditet som följd kan, vilket vi har redogjort för tidigare (3.1), ses som en folkmordshandling som bland annat fungerar för att skada fiendegruppens nation, genetiskt/biologiskt och socialt.

Våldtäkt som krigföring diskuteras ofta i termer av etnisk rensning, vilket även gäller för den tidigare forskningen. Detta görs dock utan ett ifrågasättande av denna gruppering av människor som etniskt åtskilda, utan framställer det istället som en naturlig kategorisering av människor. Trots att våldtäkt som krigföring delvis syftar till etnisk rensning anser vi att analyser av fenomenet kräver ett annat perspektiv där de sociala konstruktionerna synliggörs och dekonstrueras, istället för att reproduceras. För att förklara och komma åt problematiken, som vi anser är synen på människor som väsensskilda, fordras en annorlunda analys än den som har gjorts hittills. Tidigare forskning behandlar etniska och kulturella egenskaper och grupper som essentiella, vilket förstärker uppdelningen mellan ”vi” och ”de” och som samtidigt legitimerar friktionerna och ojämlika maktförhållanden emellan. Det är således idén om olika etniska grupper som är förutsättningen för etnisk rensning. Först vid en dekonstruering av socialt konstruerade skillnader mellan människor är det möjligt att på ett verkligt konstruktivt sätt angripa fenomenet.

Det primära syftet med våldtäkt i krig är att, i så stor mån det går, fysiskt och psykiskt skada eller tillintetgöra dem som betraktas och upplevs som ”de andra”. Som ett strategiskt vapen i etnisk rensning fungerar systematisk rensning i flertalet bemärkelser. Dels, så som har redovisats för ovan, för att avla barn med ”rätt” etnisk och nationell tillhörighet samtidigt som förövarna genom övergrepp ”renar” ”de andras” kvinnor, dels för att skapa en känsla av terror vilket har för avsikt att få oönskade människor att fly och lämna det territorium som förövarna tycker sig ha ensamrätt till. Att sprida en känsla av terror visade sig i kriget i det forna Jugoslavien vara ett effektivt sätt att få fienden att fly. Närmare fem miljoner människor, varav kvinnor och barn var i majoritet, flydde från de krigsdrabbade områdena.¹⁵²

Vidare syftar sexuellt våld till att försvaga och splittra ”de andras” gruppidentitet parallellt med att den egna gruppen stärks. Uppdelningen av de tillfångatagna i separata grupper för kvinnor och män i kombination med sexuella kränkningar fungerade som ett steg i att praktiskt få till stånd en sådan splittring. Våldtäkt som vapen har flera mål, både den

¹⁵² Snyder m.fl. (2006), s. 191

våldtagnas fysiska kropp som identiteten, grupptillhörigheten samt gruppsolidariteten skadas.¹⁵³ Inom den egna gruppen stärker övergreppen grupp dynamiken förövarna sinsemellan och individuella skillnader och hierarkier blir inte fullt så centrala då det finns en gemensam fiende och ett kollektivt agerande vad gäller kränkningar av denne fiende.¹⁵⁴

6.5 Heder och skam

Begrepp som ofta återkommer i diskussionen om varför våldtäkt som krigsföring fungerar så effektivt är heder och skam relaterat till kvinnans sexualitet. Detta är också ett exempel på hur en vardaglig företeelse, synen på kvinnans sexualitet i fredstid, används som ett vapen i krigstid. Utifrån den dikotoma uppdelningen heder/skam betraktas och värderas kvinnors oskuld, kyskhet, fertilitet och äktenskapliga dygd där bland annat monogami inkluderas. Allt detta förklaras utgöra någon typ av moralisk grund för både kvinnan själv, men även för hennes man, familj och nation, vilket gör det till en verkningsfull måltavla.¹⁵⁵ Våld mot kvinnor blir ett sätt för soldaterna att visa sin makt över den ”sexuella egendomen” och därmed även de andra männens vanmakt över att inte kunna skydda ”sina” kvinnor, vilket antas dra skam över kvinnornas gifta män och därav även över nationen. Våldtäkt verkar alltså som en moralisk attack mot kvinnor och därför även som en attack mot männen och familjen, vilka, genom våldtäkten, anses vara förödmjukade och vanärade.¹⁵⁶ Som tydligast framträder detta de gånger då männen tvingas se på när kvinnorna, ofta deras fruar, våldtas.¹⁵⁷ Utifrån detta perspektiv är våldtäkten inte att se som ett våldsbrott, utan enbart som ett brott mot hedern, moralen och den personliga värdigheten. Det ger också en syn på den våldtagna kvinnan som vanärande, att hon bär lika mycket skuld till våldtäkten som våldtäktsmannen¹⁵⁸, vilket förstärker den sociala synen på män och kvinnor och osynliggör att våldtäkten är ett brott mot kvinnan. Kvinnan betraktas inte som ett subjekt, utan istället som ett objekt tillhörandes andra män.¹⁵⁹

En stor del av den tidigare forskning som vi har tagit del av (se bland annat Bülent och Bagge Laustsen, 2005, och Engle, 2005) menar att den traditionella muslimska ”kulturen”

¹⁵³ Olujic (1998), s. 43

¹⁵⁴ Rejali (1996), s. 3 och Olujic (1998), s. 43

¹⁵⁵ Olujic (1998), s. 31-32, 34

¹⁵⁶ Ibid.: 37, 39

¹⁵⁷ Ibid.: 40

¹⁵⁸ Milillo (2006), s. 199

¹⁵⁹ Copelon (1994), s. 200, 208

mer än andra värnar om kvinnans oskuld och att denna också associeras med familjens heder. Att ”frånta” en muslimsk kvinna oskulden är att vanära inte bara henne utan kanske framförallt hennes släkt. Därför är våldtäkt som krigsföring effektivt för att splittra ”de andra” då den våldtagna kvinnan, på grund av vanhedrandet, utesluts från sin gemenskap. Vi anser dock att en sådan syn på kvinnors sexualitet inte är unik för islam som religion eller för den muslimska ”kulturen”. Snarare har det historiskt behandlats som en allmän angelägenhet som regleras och kontrolleras genom ett flertal sociala och statliga förfaringssätt runt om i världen.

I teoriavsnittet ”*Ras*”/etnicitet och religion (5.4) presenterade vi vikten av så kallade differentieringsmarkörer, särskilt vid en geografisk närhet till ”de andra”, samtidigt som förövarna ansåg sig ha ”renat” de våldtagna kvinnorna från sin etniska tillhörighet. Detta stärks då vittnen och offer för våldtäkter berättat om kränkande omständigheter kring våldtäkterna. Vissa kvinnor tvingades under våldtäkten upprepa frasen ”jag är inte muslim, jag är serb”. Andra tvingades dricka alkohol, äta griskött eller göra det kristna korstecknet.¹⁶⁰

”[The witness] recounted being raped again on the same night in a workshop attached to the house, by an old Montenegrin soldier who wielded a knife and threatened to draw a cross on her back and to baptise her. [The witness] said that he raped her ’in a beast-like manner’.”¹⁶¹

Samtliga av dessa handlingar följer ett mönster som syftar till att kränka offret genom att tvinga henne att handla på ett sätt som hon enligt den stereotypa bilden av muslimer inte förväntades göra. Sådant som de serbiska soldaterna uppfattade som symboler eller uttryck för den muslimska befolkningen tillintetgjordes systematiskt.

”Muslim shops or apartments were looted and valuables were taken away from the Muslims. Prosecution witnesses testified that every mosque in Foča was destroyed, one after the other. [...] all traces of Muslim presence in the area were effectively wiped out.”¹⁶²

Vi har tidigare diskuterat våldets del i upprätthållanden av sociala maktstrukturer samt den traditionellt patriarkala familjestrukturen. Dessa två tillsammans anser vi utgör grunden för varför våldtäkt på en kvinna i förlängningen kan bli en kränkning av mannen och en dubbelbestraffning för kvinnan. Anledningen till varför våldtäkten kan bli en kränkning av mannen är för att synen på kvinnan, och således även kvinnans sexualitet, som mannens ägodel är så pass implementerad att den tas för en självklarhet. Genom skändningen av

¹⁶⁰ Price (2001), s. 220

¹⁶¹ Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. s. 90

¹⁶² Ibid.: 29-30

kvinnans sexualitet förväntas även den kränkte mannen att ta avstånd från kvinnan, vilket i praktiken innebär en dubbelbestraffning för henne. Det är dock mer komplicerat än så. Våldtäktsmannen våldtar dels för att skända våldtäktsoffret som kvinna och visa sin överlägsenhet gentemot henne som könsvarelse, men även som representant för en etnisk grupp. Dessutom blir hon ett medel för att skända ”de andra” männen och deras maskulinitet som är starkt kopplad till ”ras”/etnicitet och nationstillhörighet. Att våldtäkten sedan får dessa konsekvenser är inte säkert, utan bygger på en förväntan om hur både kvinnorna och ”de andra” männen kommer att reagera. Denna förväntan återspeglas mycket i den tidigare forskningen som vi har tagit del av. Vi anser att det till och med förekommer en viss överdrivenhet av dessa konsekvenser som legitimeras av en stereotyp förståelse av islam som extremt patriarkal. Därför präglas både våldtäkterna och tolkningen av dem av en rasistisk syn, vilket vi inte tror skulle vara fallet om händelserna hade utspelat sig i ”väst” där den tidigare forskningen har producerats.

6.6 Maskuliniteter och sexualiteter

Synen på kvinnor som tillhörandes män gör att våldtäkt som krigsföring fyller en rad andra funktioner. Bland annat är vanhedrandet av männens moral starkt kopplat till, eller kanske till och med synonymt med, ett vanhedrande av deras maskulinitet. Detta tydliggörs kanske främst då männen, i och med att de inte har lyckats skydda ”sina” kvinnor, misslyckats som män och inte klarat av att leva upp till den maskulinitet som förväntas av dem. Våldtäkten fungerar av dessa anledningar som ett medel för männen på den ena sidan att komma åt männen på den andra sidan. Våldtäkten blir sålunda ett kommunikationsmedel från man till man¹⁶³ och där den ena mannen och dennes maskulinitet vanhedras, upprätthålls och förstärks den andres identitet som en ”riktig” man¹⁶⁴.

Våldtäktsmännens maskulinitet upprätthålls framförallt inom den egna gruppen och tillsammans med andra. Av den anledningen är gruppvåldtäkter vanligt förekommande i krig genom vilken soldaterna kan visa upp sig som ”riktiga” män inför varandra. Våldtäkterna blir sålunda en typ av föreställning av maskulinitet där (hetero)sexualiteten, ”rasen”/etniciteten och nationaliteten knyter dem samman i någon form av brödraskap genom virilitet och

¹⁶³ Ibid.: 59 och Snyder m.fl. (2006), s. 190

¹⁶⁴ Milillo (2006), s. 201

kamratskap¹⁶⁵ på ett ofta högst rituellt vis där männens ”turordning” bestäms efter hierarkisk position.¹⁶⁶ Den maskulinitet som premieras hos dessa män främjas och uppmuntras inte bara soldaterna emellan utan av de patriarkala värderingar som är en del av militarismen, vilken är att se som ett misogynt system.¹⁶⁷ Våldtäkten kan också uppfattas som ett medel för att höja soldaternas stridbarhet och moral¹⁶⁸ samt öka deras egna känslor av överlägsenhet och hat mot fienden, vilket möjliggör krigets fortlevnad.¹⁶⁹

I nästan allt material tas i princip uteslutande sexuella övergrepp utförda av män på kvinnor upp. Detta betyder naturligtvis inte att även män utsätts för sexuella övergrepp i krig och att kvinnor aldrig tagit en aktiv del i övergreppen. I vår dom nämns exempelvis ett tillfälle då en kvinna som hållits fången i en lägenhet transporterades till en annan lägenhet av en man som utsatt henne för våldtäkter samt av en kvinna¹⁷⁰. Mer om detta står inte i domen, men om män som har utsatts för sexuella övergrepp finns en del att finna i den tidigare forskningen. Maria B. Olujic (1998) redogör till exempel i sin artikel för forskning som visar fyra av de vanligaste sexuella övergrepp som drabbar män. Dessa är: 1) skador på testiklar med trubbiga föremål, 2) kastration (helt eller delvis), 3) våldtäkt, samt 4) perversa sexuella akter. Vad som menas med ”perversa sexuella akter” framkommer inte, men troligtvis syftas det på sexuella övergrepp som manliga fångar tvingats utföra på andra manliga släktingar, så som söner, fäder och bröder, vilket återkommer även i andra källor. Syftet med att kastrera männen kan tolkas som ett högst fysiskt vis att eliminera deras sexuella makt¹⁷¹, vilket kan ses som liktydigt med att eliminera deras maskulinitet och som därmed blir ett sätt att feminisera dem. Förutom denna könsstympning finns det uppgifter om hur män i krig har kallats för bögar och fittor av fiendesoldater samt tvingats ta på sig kvinnokläder¹⁷², allt för att vanhedra deras maskulinitet och visa på förövarnas överlägsenhet. Vad gäller våldtäkter på män skriver Olujic att detta trauma var värst för de utsatta männen i Bosnien då de associerade dessa våldtäkter som utfördes av andra män med homosexualitet. Hon menar att männen trodde att enbart homosexuella män kan våldta och våldtas av andra män, vilket skulle ha fått dem att tvivla på sin egen (hetero)sexualitet. Detta skulle i sin tur, på grund av

¹⁶⁵ Price (2001), s. 215

¹⁶⁶ Seifert (1994), s. 56

¹⁶⁷ Okazawa-Rey, Margo (2002): “Warring on Women: Understanding Complex Inequalities of Gender, Race, Class, and Nation”, s. 371-383, i *Affilia*, vol. 17, no. 8. Sage Publications. s. 372-373

¹⁶⁸ Olujic (1998), s. 41

¹⁶⁹ Copelon (1994), s. 205

¹⁷⁰ Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. s. 106

¹⁷¹ Diken och Bagge Laustsen (2005), s. 118

deras förmodade homofobi, alltså leda till ett större trauma och kräva en längre läkningsprocess än den hos kvinnorna¹⁷³ (som alla uppenbarligen förväntas vara heterosexuella).

Olujics resonemang visar på hur sexuella identiteter enbart diskuteras i termer av homosexualitet där heterosexualiteten explicit osynliggörs, men implicit får stå som representant för en ”naturlig” sexualitet. Dessutom diskuteras hon sexuella handlingar som synonymt med sexuella identiteter, ett resonemang vi tar avstånd från då vi inte likställer dem med varandra. Vi anser att det både hos Olujics och i den resterande tidigare forskningen saknas en problematisering av heteronormativitetens roll i användandet av våldtäkt som krigsföring då heterosexualiteten förutsätts vara en sådan självklarhet. Det är först när genusordningen, vilken i sig inkluderar en obligatorisk heterosexualitet, bryts som sexuella identiteter diskuteras. Hittills saknar således forskningen kring våldtäkt som krigsföring ett queerteoretiskt perspektiv av fenomenet, vilket, enligt oss, leder till begränsade analyser. Likt de essentiella antaganden om ”ras”/etnicitet som vi tidigare har kunnat skönja får även essentiella antaganden om kön och (hetero)sexualitet samma legitimerande position. Vi betraktar våldtäkt som krigsföring som avhängig heteronormativiteten i och med att hela dess konstruktion bygger på heterosexualiteten som norm, vilken utgår ifrån en dikotom könsuppfattning där motsatserna uteslutande antas attraheras av varandra. Detta visar sig bland annat i hur kvinnor och män ofta separeras i krig, något som även skedde i Foča, och att majoriteten av det sexuella våldet riktas från män mot kvinnor. Vidare återspeglas det i vad som anses vara några av syftena med våldtäkterna, att vanhedra kvinnorna och deras män, vilket bygger på tanken om en heterosexuell tvåsamhet. Den heterosexuella tvåsamheten utgör kärnan i familjen, och därför även kärnan i nationen, vilket gör den till en tacksam måltavla.

Förutom detta försök till raserande av ”de andras” heterosexuella tvåsamhet återfinns i fallet Foča exempel på soldaters försök att återskapa och reproducera en heterosexuell tvåsamhet på deras egna premisser. De kvinnor som hölls fångna i lägenheter togs ofta av en man som uteslutande hans och fick anta en roll som dennes ”fru”, vilket innebar att hon utnyttjades sexuellt, tvingades utföra hushållsarbete och stå för social underhållning.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Olujic (1998), s. 41

“[The witness] was continuously raped while she lived at the house. She had to perform household duties and was not free to go where she wanted to go. [...] [The witness] recounted for the Trial Chamber that on the first day at the apartment, [one soldier] forced her to go out with him and to take his arm while doing so. She was taken to a café and then returned to the apartment [...].”¹⁷⁴

6.7 Sammanfattning och reflektion

Vi har här utkristalliserat en rad syften med våldtäkt som krigsföring som alla innebär ett uttryck för makt, dominans och social kontroll. Några av dessa syften är att ingjuta skräck, att upprätthålla och återställa maktrelationer, att vanhedra såväl kvinnor som män, att kommunicera med fiendemännen, att stärka den egna maskuliniteten och nationaliteten samt att utplåna andra etniska grupper. Utifrån ett flerdimensionellt maktperspektiv har vi visat på komplexiteten i fenomenet våldtäkt som krigsföring, men även på komplexiteten i de sociala maktstrukturerna. Hade vi i vår analys enbart utgått från exempelvis maktordningen mellan könen skulle vi inte ha kunnat tillgodogöra oss den förståelse som vi har idag och som vi anser är nödvändig för att förstå fenomenet i stort. Vi menar således att tidigare förklaringsmodeller brister i sina analyser. Detta då författarna, genom att tala om skillnader mellan människor som essentiella istället för att dekonstruera dessa, fortsätter att reproducera det som vi tycker utgör grunden för fenomenet. Vi anser att denna grund utgörs av kategoriseringar av människor och ett ojämlikt maktförhållande de emellan. Reproducerandet av detta leder i sin tur till ett legitimerande av det som utges vara något som bör motverkas, våldtäkter som krigsföring.

Trots att vi vill understryka nödvändigheten av att dekonstruera kategorier krävs det ändå att vi förhåller oss till dessa i och med att de uppfattas som sanna och tar sig konkret form. Därför har vi här både redogjort för kategorierna som om de vore fixerade, men samtidigt ständigt fört en kritisk diskussion av desamma. Detta har lett till en analys av våldtäkt som krigsföring som en praktisk företeelse där vi har utgått från ett konkret och historiskt händelseförlopp. Vi har skildrat konfliktsituationen i sin helhet, men även visat hur våldtäkterna har använts, när och mot vilka för att sedan diskutera dess bakomliggande teoretiska orsaker. Våra teoretiska resonemang har utgått från ett intersektionellt perspektiv, vilket vi menar gör att vår uppsats delvis skiljer sig från annan forskning. Framförallt har vi tillfört ett queerteoretiskt perspektiv och analyserat våldtäkt som krigsföring utifrån en

¹⁷⁴ Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. s. 81

förståelse för hur heteronormativiteten tar sig i uttryck, något som vi inte har stött på någon annanstans.

Vad gäller analysens innehåll hade vi önskat att händelserna i Foča hade fått en mer framträdande roll, men tyvärr fann vi inte tillräckligt med material i den valda domen till detta. Istället fick den tidigare forskningen ta större utrymme än vad som var tänkt från början. Trots detta har händelserna i Foča ändå fått stå som det huvudsakliga exemplet på ett större fenomen, vilket till syvende och sist var vår målsättning med den valda metoden.

Till sist vill vi här lyfta fram den övergripande bilden av kvinnorna som ges i majoriteten av materialet som vi har tagit del, vilket även gäller för mycket av tolkningarna av våldtäkt som krigsföring. Kvinnor framställs främst som offer och som på intet sätt anses ha någon makt i över huvud taget i krig, varken över sig själva eller över andra. Enligt den feministiska juristen Karen Engle återfinns denna bild även hos ICTY där endast en kvinna åtalades och där den allmänna uppfattningen var att kvinnor var att se som offer, ej som förövare¹⁷⁵. Detta går hand i hand med föreställningen om kvinnor som svaga och i behov av (manligt) beskydd, vilket gör kvinnor till ofarliga. Även i den feministiska debatten om våldtäkt som krigsföring återfinns denna bild av kvinnor och är även avhängig densamma i sitt försök att uppmärksamma kvinnors speciella utsatthet i krig¹⁷⁶. Engle menar att det häri ligger ett feministiskt dilemma. Så länge kvinnor ses som ofarliga och som offer för politisk och militär makt är chansen större att de kommer att betraktas som människor som måste räddas, vilket i förlängningen kanske är det bästa sättet att rädda kvinnors liv på.¹⁷⁷ Å andra sidan innebär det att kvinnor reduceras till att vara passiva objekt istället för att ses som handlingskraftiga subjekt.

Inledningsvis var denna bild av kvinnor något som vi ville komma ifrån, men nu i efterhand inser vi att vi delvis har reproducerat bilden av kvinnor som passiva offer. Detta i och med att fokus har legat på kvinnor som offer för våldtäkt i krig och inte alls visat på något som helst motstånd från deras sida. Vi tvivlar naturligtvis inte på att även det har förekommit, men det har inte uppmärksammats i det material vi har varit begränsade till, således har inte vi berört det heller. Just möjligheten till motstånd har vi i denna uppsats förbisett helt. I vårt försök att förklara fenomenet med ett mångfacetterat perspektiv hamnade vi ändå i relativt ensidiga förklaringar som helt bortsåg från möjligheten att göra motstånd inom

¹⁷⁵ Engle (2005), s. 811

¹⁷⁶ Ibid.: 816

¹⁷⁷ Ibid.: 814

maktstrukturerna. Vi anser dock att det inte hade varit fullt möjligt för oss att göra detta utan den kunskap som vi har tillskansat oss under uppsatsprocessen. Däremot är det definitivt något som bör tas i beaktande i framtida studier.

7 Avslutande diskussion

Uppsatsen har behandlat våldtäkt som krigföring som på senare år har uppmärksammats allt mer. Den tidigare forskningen har dock främst inriktat sig på att förklara fenomenet utifrån en förståelse för ojämlika maktförhållanden mellan kön, ”ras”/etnicitet och nationalitet där de tre oftast har granskats var och en för sig. Vi har därför med denna uppsats velat visa på hur olika maktstrukturer fungerar integrerat och inte är att se som fristående varandra samt tillfört ett queerteoretiskt perspektiv som har saknats tidigare. Detta har vi gjort med en socialkonstruktivistisk förståelse av världen som innebär att ingenting är essentiellt och statiskt, utan allt är konstruerat och föränderligt.

Frågeställningen vi har utgått från lyder: Hur kan våldtäkt som krigföring förstås utifrån ett intersektionellt perspektiv? Denna fråga har vi besvarat genom att använda oss av fallstudien som metod och utifrån denna granskat en dom från the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) som beskriver krigssituationen i staden Foča, Bosnien-Hercegovina. Till denna har vi presenterat den historiska bakgrund som ligger till grund för fallet samt de internationella juridiska bestämmelser som berör våldtäkt som krigföring. Vidare har vi gett en teoretisk introduktion till vad ett intersektionellt perspektiv innebär, både generellt och specifikt för denna uppsats, samt teoretiska presentationer av de kategorier som vi har valt att utgå från. Dessa är kön, genus, nationalitet, ”ras”/etnicitet, religion och sexualitet. Vår analys tar avstamp från den tidigare forskningen som vi har tagit del av samt från vårt empiriska material. Till detta har vi tillfört våra teoretiska utgångspunkter, vilket har resulterat i en ökad förståelse för fenomenet. Vi har visat på hur olika maktstrukturer samverkar och kan ta sig uttryck, i detta fall systematiska våldtäkter i krig som vanligtvis skildras och uppfattas som omänskliga. I själva verket är våldtäkterna, enligt oss, att se som ännu en yttring för ojämlika maktförhållanden istället för en isolerad företeelse helt skild från samhället i övrigt.

Våra slutsatser i relation till frågeställningen utgörs bland annat av hur våldtäkterna fungerar som vapen i krig, både mer konkret och vilka konsekvenser handlingen förväntas få. Vi har urskiljt mönster vilka visar på när och var våldtäkterna utfördes. I Foča blev kvinnorna våldtagna både under invasionen av staden, men framförallt under tiden de hålls fångna i större läger samt i enskildas soldaters lägenheter. I fånglägren hölls oftast männen och kvinnorna var för sig där soldaterna regelbundet besökte kvinnorna för att systematiskt peka ut några som tvingades följa med dem för att våldtas. I de enskilda soldaternas lägenheter hölls kvinnor fångna i kortare eller längre perioder där de utnyttjades sexuellt, både av en

eller flera soldater. Syftena med dessa våldtäkter är att se som ytterst komplexa. Å ena sidan våldtogs kvinnorna i egenskap av kvinnor, men även i egenskap som representant och bärare för ”de andras” etniska grupp och nationalitet. Detta innebär således i sin tur en kränkning av familjen, ”den andre” mannen och ”de andras” ”ras”/etnicitet och nationalitet. Angreppet mot familjen syftar i huvudsak till att krossa nationen, men blir även ett angrepp mot ”de andras” heterosexuella tvåsamhet som utgör kärnan i familjen. Genom dessa kränkningar nedvärderas ”de andra” samtidigt som den egna identiteten och känslan av överlägsenhet stärks. Dessa syften är att se som de övergripande målen med våldtäkterna och annan kränkande behandling, även om det kan ta sig olika uttryck så som gruppvåldtäkter, påtvingade graviditeter och incestuösa handlingar, sexslavhandel samt annan tortyr.

Genom vårt val av metod och empiri har vi i uppsatsen inte enbart fört ett abstrakt teoretiskt resonemang, utan även redogjort för en konkret och historisk händelse. Vi menar att detta inte bara har stärkt teorin, utan att det även bör ses som ett bidrag till en traditionell västerländsk feministisk historiebeteckning då vi har satt kvinnors speciella utsatthet i krig i fokus. Vi har dock inte enbart gjort detta, utan vi har även dekonstruerat Kvinnan för att inte osynliggöra de maktstrukturer som råder även inom gruppen kvinnor. Som vi tidigare har nämnt anser vi att detta är högst nödvändigt för att inte reproducera bilden av kvinnor som en homogen grupp. Att överhuvudtaget belysa kvinnors speciella utsatthet i krig, något som den tidigare forskningen relativt nyligen har börjat göra, innebär i förlängningen en förändringspotential. Det är således inom detta fält vi vill placera denna uppsats då vår åsikt är att vårt teoretiska perspektiv inte endast innebär en möjlighet till reell förändring, utan att det också är att se som en nödvändighet.

Förutom vår teoretiska förståelse vill vi avslutningsvis betona möjligheten till praktisk förändring, vilket kräver en ny syn på krigföring. Detta då det idag i mindre utsträckning handlar om traditionella krig mellan suveräna stater, utan i större utsträckning om inbördes konflikter och attacker mot civilbefolkningen. De internationella juridiska rättssystemen, som bland annat bygger på en manlig norm, måste förändras radikalt för att även grym och omänsklig behandling som riktas speciellt mot kvinnor skall räknas som en folkmordshandling. Systematiken i våldtäkter i krig måste uppmärksammas och sluta ses som bieffekter av krig, utan istället behandlas som krigföring *i sig*.

”This is not rape out of control. This is rape under control.”¹⁷⁸

¹⁷⁸ MacKinnon (1994), s. 190

8 Referenser

8.1 Litteratur

Allen, Beverly (1996): *Rape Warfare. The Hidden Genocide in Bosnia-Herzegovina and Croatia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Anthias, Floya och Yuval-Davis, Nira (1992): *Racialized boundaries. Race, nation, gender, colour and class and the anti-racist struggle*. London: Routledge.

Cockburn, Cynthia (1998): *The space between us: Negotiating Gender and National Identities in Conflict*. London: Zed.

Connell, R. W. (1995): *Maskuliniteter*. Uddevalla: Daidalos AB.

Connell, R. W. (2002: I): *Om genus*. Uddevalla: Daidalos AB.

Connell, R. W. (2002: II): "Masculinities, the reduction of violence and the pursuit of peace", s. 33-40, i *The Postwar Moment. Militaries, Masculinities an International Peacekeeping Bosnia and the Netherlands* av Cynthia Cockburn och Dubravka Zarkov (ed.). London: Lawrence and Wishart.

Copelon, Rhonda: "Surfacing Gender: Reconceptualizing Crimes against Women in Time of War", s. 197-218, i *Mass rape: the war against women in Bosnia-Herzegovina* av Alexandra Stiglmeier (ed.). Lincoln: University of Nebraska Press.

de los Reyes, Paulina och Mulinari, Diana (2005): *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Lund: Författarna och Liber AB.

Diken, Bülent och Carsten Bagge Laustsen (2005): "Becoming Abject: Rape as a Weapon of War", s.111-128, i *Body Society*, vol. 11, no. 1. Sage Publications.

Engle, Karen (2005): "Feminism and Its (Dis)contents: Criminalizing Wartime Rape in Bosnia and Herzegovina", s. 778-816, i *The American Journal of International Law*, vol. 99, no. 4. American Society of International Law.

Farwell, Nancy (2004): "War rape: New Conceptualizations and Responses", s. 389-403, i *Affilia*, vol. 19, no. 4. Sage Publications.

Fawcett, Barbara (2000): *Feminist Perspectives on Disability*. Singapore: Pearson Education Asia Pte Ltd.

Harris, Nathaniel (1999): *Krigen i forna Jugoslavien*. Malmö: Gleerups.

Jemteborn, Annika (2005). "Å stå på sig, på egna ben" - *En fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav*. Doktorsavhandling avlagd vid Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet. Edsbruk: Akademitryck AB.

Johansson, Susanne och Molina, Irene (2005): "Kön och ras i rumsliga identitetskonstruktioner", s. 263-284, i *Maktens (o)lika förklädnader- Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* av Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.). Stockholm: Atlas.

Kulick, Don (2004): "Queerteori, performativitet och heteronormativitet", s. 21-35, i *I den akademiska garderoben* av Anna-Clara Olsson och Caroline Olsson (red.). Falun: Bokförlaget Atlas.

MacKinnon, Catherine A. (1994): "Rape, Genocide and Women's Human Rights", s. 183-196, i *Mass rape: the war against women in Bosnia-Herzegovina* av Alexandra Stiglmeier (ed.). Lincoln: University of Nebraska Press.

Magnusson, Kjell (1993): *Den bosniska tragedin*. Nr 12 ur serien *Världspolitikens Dagsfrågor*, utgiven av Utrikespolitiska institutet. Stockholm: Elanders Gotab.

Milillo, Diana (2006): "Rape as a Tactic of War. Social and Psychological Perspectives", s. 196-205, i *Affilia*, vol. 21, no. 2. Sage Publications.

Mohanty Talpade, Chandra (2006): *Feminism utan gränser: Avkoloniserad Teori, Praktiserad Solidaritet*. Stockholm: TankeKraft Förlag.

Molina, Irene och de los Reyes, Paulina (2005): "Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/ethnicitet i det postkoloniala Sverige", s. 295-317, i *Maktens (o)lika förklädnader- Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* av Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.). Stockholm: Atlas.

Niarchos, Catherine N. (1995): "Women, War, and Rape: Challenges Facing The International Tribunal for the Former Yugoslavia", s. 649-690, i *Human Rights Quarterly*, vol. 17, no. 4. The Johns Hopkins University Press.

Okazawa-Rey, Margo (2002): "Warring on Women: Understanding Complex Inequalities of Gender, Race, Class, and Nation", s. 371-383, i *Affilia*, vol. 17, no. 8. Sage Publications.

Olujic, Maria B. (1998): "Embodiment of Terror: Gendered Violence in Peacetime and Wartime in Croatia and Bosnia-Herzegovina", s. 31-50, i *Medical Anthropology Quarterly*, vol. 12, no. 1, The Embodiment of Violence. American Anthropological Association.

Palme, Christian (2000): *Vägen mot rättvisa – de nya krigsförbrytartribunalerna*. Nr. 10 ur serien *Världspolitikens Dagsfrågor*, utgiven av Utrikespolitiska Institutet. Stockholm: Elanders Gotab.

Pettman, Jan Jindy (1996): *Worlding Women: A feminist international politics*. Singapore: Routledge.

Price, Lisa S. (2001): "Finding the man in the soldier-rapist: some reflections on comprehension and accountability", s. 211-227, ur *Women's Studies International Forum*, vol. 24, no. 2. Elsevier Science Ltd.

Reinharz, Shulamit (1992): *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press.

Rosenberg, Tiina (2003): *Queerfeministisk agenda*. Avesta: Bokförlaget Atlas.

Seifert, Ruth (1994): "War and Rape: A Preliminary Analysis", s. 54-72, i *Mass rape: the war against women in Bosnia-Herzegovina* av Alexandra Stiglmeier (ed.). Lincoln: University of Nebraska Press.

Snyder, Cindy S., Gabbard, Wesley J., May, J. Dean och Zulcic, Nihada (2006): "On the Battleground of Women's Bodies: Mass Rape in Bosnia-Herzegovina", s. 184-195, i *Affilia*, vol. 21, no. 5. Sage Publications.

Spencer, Philip och Wollman, Howard (2002): *Nationalism: A critical introduction*. Sage Publications.

Spyros, Sofos A. (1996): "Inter-ethnic violence and gendered constructions of ethnicity in former Yugoslavia", s. 73-92, i *Social Identities*, vol. 2, no. 1. Carfax Publications, part of the Taylor and Francis Group.

Stake, Robert E. (2000): "Case Studies", s. 435-454, i *Handbook of Qualitative Research* av Norman K. Denzin och Yvonna S. Lincoln (ed.). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Strömberg, Håkan och Melander, Göran (2003): *Folkrätt*. Lund: Studentlitteratur.

Yuval-Davis, Nira (1997): *Gender & Nation*. London: Sage Publications.

Ålund, Aleksandra (2005): "Etnicitet, medborgarskap och gränser", s. 285-294, i *Maktens (o)lika förklädnader - Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* av Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.). Stockholm: Atlas.

8.2 Juridiska dokument

ICTY: s stadga. Tillgänglig: <http://www.un.org/icty/legaldoc-e/index.htm> (2007-03-28)

Rättsfall nr ICTR-96-4-T. Tillgänglig på ICTR: s hemsida:
<http://69.94.11.53/default.htm> (2007-03-30)

Rättsfall nr IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. Tillgängliga på ICTY: s hemsida:
www.un.org/icty (2007-04-03)

8.3 Internetkällor

Aarhus Universitets hemsida. Tillgänglig: <http://person.au.dk/da/cbl@ps> (2007-05-08)

Fielding Graduate University's hemsida. Tillgänglig:
<http://www.fielding.edu/hod/faculty/okazawa-rey.htm> (2007-05-27)

Internetportal: Sverige mot rasism. Tillgänglig:
http://www.sverigemotrasism.se/templates/svNormal____2545.asp (2007-04-20)

Lancaster University's hemsida. Tillgänglig:
<http://www.lancs.ac.uk/fss/sociology/staff/diken/diken.htm> (2007-05-08)

Regeringens hemsida om mänskliga rättigheter. Tillgänglig:
http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=75&module_instance=10&action=pod_show (2007-03-26)

Sydsvenskans hemsida. Tillgängliga: <http://sydsvenskan.se/skane/article239791.ece>
och <http://sydsvenskan.se/sverige/article239729.ece> (2007-05-21)

The University of Texas at Austin's hemsida. Tillgänglig:
<http://www.utexas.edu/law/faculty/profile.php?id=englek1> (2007-05-08)

University of Connecticut's hemsida. Tillgänglig: <http://itl.uconn.edu/tas/yearbook.htm>
(2007-05-27)

University of Washington's hemsida. Tillgänglig:
<http://depts.washington.edu/sswwweb/faculty/docs/cv-farwell.pdf> (2007-05-27)

8.4 Föredrag

Stern, Maria (2007-04-18): *Genus och säkerhet*. Arrangör: Lunds Utrikespolitiska Förening, Lund.

Bilaga 1: Genomgång av tidigare forskning

Bülent Diken och Carsten Bagge Laustsen (2005)

Bülent Diken är lektor i sociologi vid Lancaster University, Storbritannien,¹⁷⁹ och Carsten Bagge Laustsen är lektor vid institutet för statskunskap vid Aarhus Universitet, Danmark¹⁸⁰. I artikeln diskuterar de våldtäkt som krigsföring i generella termer med det forna Jugoslavien som utgångspunkt. Fokus ligger på maktrelationer mellan könen där både kvinnors och mäns sociala roller diskuteras. Detta gör de till viss del utifrån deras syn på vad religionen (främst islam) innebär för könsrollerna, vilket de låter representera en indelning av olika etniciteter.

Karen Engle (2005)

Karen Engle är professor i juridik och verksam vid The University of Texas at Austin. Hon är även chef för the Audre and Bernard Rapoport Center for Human Rights and Justice, där hon undervisar i mänskliga rättigheter samt till viss del även i juridiska kurser med ett feministiskt perspektiv.¹⁸¹ I denna artikel utgår hon just ifrån ett feministiskt perspektiv när hon behandlar våldtäkt som krigsföring. Detta innebär att hon gör en analys av makt både i relation till själva fenomenet samt hur det har beskrivits och tolkats av andra. Tidigare forskning kritiserar hon i viss mån för att allt som oftast utgå från stereotypa antaganden av bland annat kön och religion. Hon lyfter vidare fram den feministiska debatt som förts angående juridiken om våldtäkt som krigsföring, framför allt i förhållande till the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) och dess mandat samt förfarande. Allt detta gör hon genomgående med en förståelse för kön och genus som socialt och kulturellt konstruerat.

Nancy Farwell (2004)

Nancy Farwell är filosofie doktor vid University of California, Berkeley och verksam som assisterande professor vid University of Washington¹⁸². Syftet med artikeln, så som det artikuleras i inledningen, är att presentera den aktuella förståelsen och definitionen av fenomenet våldtäkt som krigsföring inom ramen för internationella lagar om mänskliga rättigheter. Vidare säger sig författaren redogöra för huvuddragen av intersektionen mellan genus, patriarkala förhållningssätt, etnicitet, religion och politisk identitet som ett understöd för våldtäkt i krig. Slutligen riktar författaren såväl kritik som uppmaningar till socialarbetare vars arbete är att stödja kvinnor som har blivit utsatta för våldtäkt i en krigssituation.

Diana Milillo (2006)

Artikelförfattaren är föreläsare i psykologi vid University of Connecticut¹⁸³. Författaren har för avsikt att visa på hur våldtäkt i krig används systematiskt för att skada dels den enskilda kvinnan i sig, men också för att omintetgöra den som håller samman familjen. Författaren argumenterar att den bakomliggande orsaken till användningen av systematiska våldtäkter ligger i starka kulturella normer och föreställningar om kvinnan och hennes sexualitet, men även att det är ett sätt att stärka den enskilde soldatens identitetskänsla som man och som tillhörande en specifik väpnad styrka.

¹⁷⁹ Lancaster University's hemsida.

¹⁸⁰ Aarhus Universitets hemsida.

¹⁸¹ The University of Texas at Austin's hemsida.

¹⁸² University of Washington's hemsida.

¹⁸³ University of Connecticut's hemsida.

Catherine N. Niarchos (1995)

Catherine N. Niarchos redogör i sin artikel för olika mönster och tillvägagångssätt som hon har utkristalliserat vid användandet av våldtäkt som krigsföring i det forna Jugoslavien. Detta gör hon utifrån vittnesmål där vissa likheter har kunnat lyftas fram. Hon presenterar sedan olika orsaker till varför våldtäkt används som krigsföring, vilka hon anser vara universella vad gäller kvinnors erfarenheter av krig. I samband med det diskuterar hon även hur en viss typ av maskulinitet konstrueras inom militären och hur detta möjliggör en eskalering av våld mot kvinnor. Hon poängterar dock att hon inte anser att skillnaderna mellan våld mot kvinnor i freds- och i krigstid är särskilt stora, utan att allt har sin grund i ojämlikheten mellan män och kvinnor.

Margo Okazawa-Rey (2002)

Margo Okazawa-Rey är sedan 2004 professor emeritus i socialt arbete vid San Francisco State University. Hon har varit ordförande för Women's Leadership Institute (WLI) och gästprofessor i kvinnovetenskap vid Mills College, Oakland, Kalifornien.¹⁸⁴ Hennes artikel baserar sig på ett föredrag vid konferensen "The Color of Violence: Violence Against Women of Color" (University of California, april 2002). Artikeln diskuterar statligt och framförallt militärt, sexuellt våld riktat mot kvinnor. Hon presenterar en rad olika konflikter där sexuellt våld har använts systematiskt. Vidare diskuterar författaren kring den krigsretorik som bland annat användes av USA vid invasionen av Afghanistan; en retorik som i stor utsträckning grundade sig på att rättfärdiga invasionen genom att framhålla den talibanska regimens behandling av den kvinnliga befolkningen.

Maria B. Olujic (1998)

Artikeln diskuterar och framhåller paralleller mellan mönster vad gäller våld, dominans och aggressioner såväl i fredstid som i krigssituationer. Vidare betonar författaren hur metaforer, tal och handling kring våldtäkt i fred resulterar i våldtäkter i krig. Författaren diskuterar hur våldtäkt i krig blir en aktiv del i en etnisk rensning och vad det får för konsekvenser, såväl för det enskilda offret som för gruppen.

Lisa S. Price (2001)

I artikeln utgår hon från forskning om våldtäkt som krigsföring i det forna Jugoslavien. Fokus ligger på att förstå motiven hos de manliga förövarna där hon understryker att det inte handlar om galna, eller onda, män, utan att det är "vanliga" män som våldtar. Price diskuterar främst fenomenet utifrån ett maskulinitetsperspektiv, men sammanför detta delvis även med idéer om nationalistisk tillhörighet.

Cindy Snyder m.fl. (2006)

Den här artikeln gör en kritisk granskning av litteratur som behandlar massvåldtäkter under krigstid. Artikeln är en fallstudie där krigen i det forna Jugoslavien står som fall mot vilka litteraturen granskas och analyseras. Författarnas slutsatser handlar i stora drag om att kvinnors erfarenhet av våldtäkt i krig ofta är tätt sammankopplade till intersektionen mellan en rad olika faktorer, så som ålder, ras, klass, religion, etnicitet och nationalitet. Författarna uppmuntrar kommande studier att beakta hur dessa komplexa variabler relateras till varandra för att öka förståelsen av liknade kränkningar.

¹⁸⁴ Fielding Graduate University's hemsida

Sofos Spyros (1996)

Författaren menar att artikeln är en presentation av ett försök till att konstruera ett ramverk för att förstå den bakomliggande processen av sociala konstruktioner vad gäller sexuell- och genusidentitet inom ramen för den etniska konflikt som pågick i det forna Jugoslavien. Fokus ligger huvudsakligen på hur maskulinitet artikulerades i förhållande till den nationalistiska och etniska diskursen. Detta granskas genom att titta på hur behandlingen av kvinnor utifrån synen på de samma som biologiska (re)producenter av nationen tog sig i uttryck. Författaren menar att detta yttrade sig bland annat genom att våldtäkt och sexuellt våld, framförallt riktat mot kvinnor, användes som ett strategiskt vapen i den etniska konflikten i Bosnien och andra republiker i det forna Jugoslavien.

Alexandra Stiglmayer (1994)

Antologin består av en rad artiklar skrivna av främst akademiker, men även av Stiglmayer själv som är journalist. Stiglmayers egna artiklar bygger på en mängd intervjuer som hon själv har genomfört i det forna Jugoslavien med kvinnor som har utsatts för våldtäkter i krig. De andra artiklarna behandlar våldtäkt som krigsföring från en rad olika perspektiv, bland annat från ett historiskt och ett juridiskt sådant.